

katholiek nieuwsblad

Aperite portas Redemptori

MAN VAN HOOP
IN MEMORIAM
JOSEPH RATZINGER (1927-2022)

04 IN MEMORIAM
Hij was de paus “van de uitgestoken handen”. Het leven van Joseph Ratzinger in vogelvlucht.

07 INTERVIEW
Volgens juriste Katja Zimmermann is Benedictus’ werk om misbruik aan te pakken een belangrijk deel van zijn nalatenschap. “Zijn inspanningen klinken door in wat de Kerk er later tegen heeft ondernomen.”

07 COLUMN
Hoe een bescheiden boekje van Joseph Ratzinger de toen nog niet katholieke Peter van Duyvenvoorde deed beseffen: katholieken kunnen wél denken.

08 STANDPUNT
“Uiterst beminnelijk en ten onrechte miskend”: kardinaal Eijk over zijn ontmoetingen met paus Benedictus.

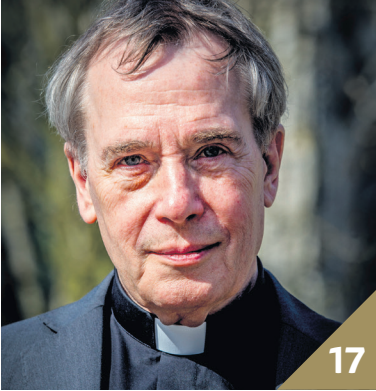
10 ECOLOGIE
Er werd zelden over geschreven, maar wie zijn werken leest, weet: Benedictus XVI was een groene paus.

12 ESSAY
Was Benedictus XVI een impopulaire tussenpaus? Niet voor een generatie katholieken die volwasen werd tijdens zijn pontificaat. Bij hen verwierf hij een cultstatus.

14 REPORTAGE
In de voetsporen van een kardinaal: het Rome van Ratzinger.

15 COLUMN
Moeder Anima Christi over de bijzondere band tussen een Duitse paus en een Italiaanse bisschop.

17 INTERVIEW
Bodar over Benedictus: “Zijn grondtoon is niet conservatisme, alles behouden, maar een duurzame orthodoxie.”

18 ESSAY
Ook menig orthodoxe protestant herdenkt dankbaar wat Joseph Ratzinger heeft betekend voor Christus’ Kerk, schrijft de gereformeerde theoloog Koert van Bekkum.

19 COLUMN
Jezus en Joseph: Andries Knevel over waarom Ratzingers Jezusboeken ook onder protestanten hoge ogen gooiden.

20 INTERVIEW
Stephan Horn maakte Joseph Ratzinger van nabij mee als professor, prefect én paus.

22 COLUMN
Hoe paus Benedictus pater Hugo besmette met een fikse dosis papolatrie.

COLOFON

Katholiek Nieuwsblad is een uitgave van de Stichting Katholiek Nieuwsblad te 's-Hertogenbosch. KN verschijnt 1 keer per week.

Contact
Postbus 1270
5200 BH 's-Hertogenbosch
Telefoon: +31(0)73 612 34 80
(werkdagen 9-12u)
info@kn.nl

Abonnementen
Jaarabonnement 2023: € 150,-
Overige tarieven op aanvraag.
Zie ook: kn.nl/abonnementen
Opzeggingen dienen uiterlijk een maand voor het verstrijken van de huidige abonnementsperiode te worden doorgegeven.

Directie & hoofdredactie
Anton de Wit

Redactie
Peter Doorakkers
Luuk van den Einden
Susanne Kurstjens
Francesco Paloni
Art de Ruiter (stagiair)
e-mail: redactie@kn.nl

ISSN 0168244x, KvK 16058386

Advertenties
Tarieven: zie kn.nl/advertenties
Tel. +31(0)73 612 85 30
(werkdagen 14-17u)
advertenties@kn.nl
De uitgever wijst elke aansprakelijkheid af voor de inhoud van de advertenties.

KN in gesproken woord
Passend Lezen Den Haag,
tel. +31 (0)70 33 81 500

Foto voorpagina
Emeritus-paus Benedictus bij een pauselijke Mis voor de ouderen in het Vaticaan, op 28 september 2014.
| Foto: ANP - Tiziana Fabi, AFP

Ontwerp
Ilse van Luik | www.ilsevanluik.nl

Vormgeving
Mariëlla Conen-de Koning

Drukwerk
DPG Media B.V.

KN België
Verantwoordelijke uitgever:
Maison de L'Europe S.A.,
Rue de L'Esplanade 51
4141 Banneux N.D.

Bankgegevens
NL67 INGB 0652 8275 35

arnulfus stichting

Uw toegift houdt het goede nieuws levend!

Met de hulp van nalatenschappen kunnen wij kwaliteitsjournalistiek vanuit katholiek perspectief blijven maken. Daarom is uw nalatenschap een mooie en goede kans om mensen te inspireren met een katholieke reflectie op de actualiteiten.

Meer informatie over nalatenschappen? Stuur een e-mail naar info@arnulfus.nl

Steun ons via:
IBAN: NL 09 INGB 0652 7700 88
Uw giften zijn aftrekbaar van de belasting.

Zie ook www.arnulfus.nl

Algemeen Nut Beogende Instelling
ANBI

actueel

Rouw en dankbaarheid na de dood van ‘een echte man Gods’

DOOR REDACTIE KN

De katholieke wereld rouwt na de dood van emeritus-paus Benedictus XVI. Hij overleed op zaterdag 31 december 2022 op 95-jarige leeftijd. Zijn uitvaart op donderdag 5 januari werd geleid door paus Franciscus. Er wordt met dankbaarheid teruggekeken op leven en werk van Joseph Ratzinger.

Op het Sint-Pietersplein ontstond maandag al snel een rij van mensen die de laatste eer wilden betuigen aan emeritus-paus Benedictus XVI. Hij lag van maandag tot en met woensdag opgebaard in de Sint-Pieter. De requiemmis werd donderdag op het plein opgedragen door paus Franciscus. De emeritus-paus werd begraven in de crypte van de basiliek. | Foto: CNS - Paul Haring

Paus Franciscus benadrukte alles wat zijn voorganger voor de Kerk deed. “Met veel emotie herdenken we hem, zo nobel en zo vriendelijk. En we voelen zo veel dankbaarheid in ons hart: dankbaarheid voor God die hem aan de Kerk en de wereld schonk; dankbaarheid voor hem en al het goede dat hij heeft gedaan; bovenal voor zijn getuigenis van geloof en gebed, in het bijzonder in deze laatste jaren van zijn teruggetrokken leven.” “Alleen God”, zei Franciscus, “kent de werkelijke waarde en kracht van zijn gebed en de offers die hij heeft gebracht voor het welzijn van de Kerk.” Kardinaal Wim Eijk blikt in een persoonlijk artikel in deze digitale editie (zie p. 8-9) terug op zijn ontmoetingen met Joseph Ratzinger/Benedictus XVI. Eijk prijst hem om zijn deskundigheid, “diep geestelijk leven” en “authentieke oprechte liefde voor Christus”: “Een echte man Gods en een paus naar Jezus’ hart is van ons heengegaan.” Ratzinger werd vanwege zijn orthodoxie wel weggezet als ‘pantserkardinaal’. Maar wie hem kende, “kon hier alleen maar meewarig om glimlachen”, schrijft Eijk. “Benedictus XVI was zeker een heel vasthoudend man als het om principes ging. Maar hij was geen man van de confrontatie en harde maatregelen, maar eerder een timide mens, die met zijn zachte stem zijn tegenstrevers probeerde te

overtuigen met diepzinnige theologische argumenten.” Besturen was niet Benedictus’ grootste kracht, zegt Eijk, maar de kritiek dat hij te weinig zou hebben opgetreden tegen het seksueel misbruik van minderjarigen is een van de dingen die “met klem” weersproken moeten worden. Als prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer gaf kardinaal Ratzinger bisschoppen de kerkrechtelijke middelen in handen “om daadkrachtig en doeltreffend tegen het seksueel misbruik op te treden”.

INDRUKWEKKEND THEOLOOG

De Rotterdamse bisschop Hans van den Hende herinnert zich hoe Benedictus als kardinaal en paus benadrukte dat het Tweede Vaticaans Concilie “geen breuk heeft veroorzaakt, maar de continuïteit van het geloof in onze Kerk heeft bestendigd”. Het ging hem “steeds om het geloof dat de liefde van Christus in ons versterkt”, aldus de voorzitter van de Nederlandse bisschoppenconferentie. Benedictus benoemde Van den Hende in 2006 tot bisschop van Breda. Een jaar later hadden ze een korte ontmoeting, vertelt Van den Hende. “Daarin getuigde hij opnieuw van zijn geloof dat wij als Kerk steeds de liefde van Christus nodig hebben. Hij zei: *‘Die Kirche lebt weil Gott die Kirche liebt’*, de Kerk leeft omdat God de Kerk liefheeft.”

De voorzitter van de Duitse bisschoppenconferentie, Georg Bätzing, herdacht zijn overleden landgenoot als “een indrukwekkend theoloog en ervaren herder.” Hij zei dat de Duitse bisschoppen “rouwen om het verlies van een persoonlijkheid die de Kerk ook in moeilijke tijden hoop en richting gaf”. Als Duitse Kerk “denken wij met dankbaarheid aan hem”.

De Belgische bisschoppen schrijven in een gezamenlijke reactie God te danken voor Benedictus’ “liefde voor de Kerk en het volbrengen van zijn opdracht als bisschop van Rome van 2005 tot 2013, in een wereld en een Kerk in volle verandering”. ●

Kijk voor meer nieuws, achtergronden en reacties op het overlijden op kn.nl/benedictus.

Geestelijk testament: ‘Houd stand in het geloof!’

De Vaticaanse persdienst gaf dit weekend het ‘geestelijk testament’ vrij van de overleden emeritus-paus Benedictus XVI. De korte, in het Duits geschreven tekst is gedateerd op 29 augustus 2006 – toen hij ruim een jaar paus was.

“Als ik in dit late uur van mijn leven terugkijk op de decennia die ik heb doorkruist, zie ik in de eerste plaats hoeveel reden ik heb om dankbaar te zijn”, zo begint Benedictus zijn testament. Hij dankt vervolgens zijn ouders, zijn broer en zus, en ook vele vrienden en collega’s, leraren en leerlingen met wie hij in zijn loopbaan te maken heeft gehad. “Aan allen die ik op enige wijze onrecht heb aangedaan, vraag ik uit de grond van mijn hart om vergeffenis”, schrijft hij verder.

Hij drukt eerst zijn Duitse landgenoten en vervolgens alle katholieken op het hart: “Houd stand in het geloof! Laat je niet in de war brengen!” Waarna hij kort maar krachtig schrijft over hoe nieuwe wetenschappelijke inzichten het katholieke geloof vaak lijken tegen te spreken, maar dat die ‘waarheden’ van de wetenschap vaak voorbijgaande theorieën of modes blijken te zijn. “Ik heb gezien en zie hoe uit de wirwar van hypothesen de redelijkheid van het geloof steeds opnieuw naar voren treedt. Jezus Christus is waarlijk de Weg, de Waarheid en het Leven – en de Kerk, in al haar gebreken, is waarlijk Zijn Lichaam.”

Benedictus besluit met een vraag om gebed, “opdat de Heer mij ondanks al mijn zonden en tekortkomingen tot de eeuwige woningen toelaat”.

in memoriam

Joseph Ratzinger (1927-2022): de ‘paus van de uitgestoken handen’

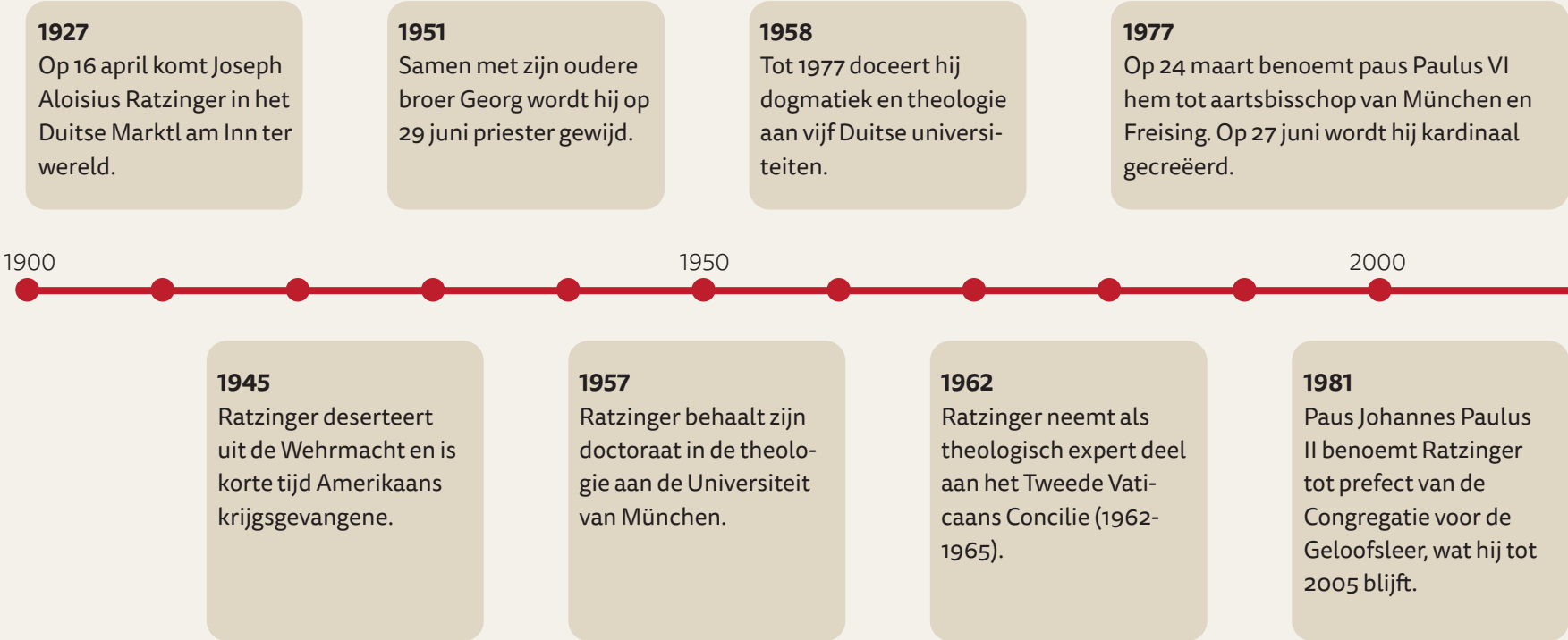
DOOR **ANTON DE WIT**

Op 95-jarige leeftijd is emeritus-paus Benedictus XVI overleden. De katholieke wereld gedenkt een in vele opzichten unieke paus.

Paus Benedictus XVI op het balkon van de Sint-Pietersbasiliek vlak nadat hij tot paus gekozen was, op 19 april 2005. | Foto: CNS - Kai Pfaffenbach, Reuters

tijdslijn Joseph Ratzinger – een leven in vogelvlucht

“Ik ben slechts een pelgrim die start aan de laatste fase van zijn pelgrimage op aarde.” Met die woorden kondigde paus Benedictus op 11 februari 2013 zijn aftreden als paus aan – een unicum; hij was de eerste paus in 600 jaar die terugtrad. Hij was toen 85 jaar, oogde moe en broos; niemand vermoedde destijds dat die ‘laatste fase’ in zijn aardse pelgrimage nog bijna tien jaar zou duren – ja, dat hij langer de unieke titel ‘emeritus-paus’ zou dragen dan hij ooit gewoon ‘paus’ had geheten. Nu zijn aardse pelgrimage er toch echt op zit, gedenkt de katholieke wereld een in vele opzichten unieke paus in onze moderne wereld. Niet enkel in zijn aftreden was hij uniek. Hij was, kun je met recht zeggen, de eerste paus van het digitale tijdperk, de eerste paus met een eigen Twitter-account. Hij was de eerste paus uit Noordwest-Europa sinds ‘onze’ Adrianus VI. Hij was de laatste paus (zo mogen we inmiddels wel aannemen) die nog persoonlijk deelgenomen had aan het Tweede Vaticaanse Concilie. De eerste paus sinds de Middeleeuwen die de tiara – de pauselijke kroon; symbool van diens macht – wegliet uit zijn wapen en in plaats daarvan een eenvoudigere bisschopsmijter koos. Sommigen hebben hem wat al te lichtzinnig als ‘tussenpaus’ neergezet. Op het eerste gezicht is dat wel te begrijpen: Benedictus’ pontificaat (van 2005 tot 2013) zat ingeklemd tussen twee charismatische grootheden, die beiden ook langer op de zetel van Petrus zaten dan hij. Joseph Ratzinger stond in de schaduw van beide grote pausen. Onder de mediagenieke Johannes Paulus II zat hij weliswaar al hoog in de Vaticaanse boom, maar hij had als prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer de ondankbare taak van ‘doctrinaire waakhond’. En na zijn aftreden in 2013 koos

hij er zelf voor zich terug te trekken in de schaduw, om zijn opvolger Franciscus niet voor de voeten te lopen. Nee, hij had niet het charisma van zijn voorganger of opvolger. Hij had niet de grootse gebaren van Johannes Paulus II, noch de spontane, ronkende oneliners van Franciscus. Maar misschien maakte hem dat juist zo uniek: dat deze opperherder van dik een miljard katholieken weldegelijk vele harten wist te raken met een oprecht bescheiden uitstraling. En ook was hij een wegbereider van het pontificaat van Franciscus, tegen wie hij door vriend en vijand te vaak – en ten onrechte – werd uitgespeeld. De twee hadden een diepe band van eerbied en gelovig vertrouwen over en weer; hun pontificaten zijn onmogelijk los te zien van elkaar.

KERKELIJKE LOOPBAAN

Joseph Aloisius Ratzinger werd geboren in 1927 in het Beierse Marktl am Inn als zoon van een politieagent en een kokkin. Zoals alle Duitsers van zijn generatie, werd zijn jeugd onherroepelijk bepaald door de opkomst van het nationaalsocialisme. Later is vaak geprobeerd hem neer te zetten als ‘fout in (en voor) de oorlog’, maar al die pogingen bleken op leugens en laster gebaseerd. Hij was nooit, zoals beweerd is, actief lid van de Hitlerjugend. Sterker nog, omdat hij weigerde vrijwillig lid te worden van de nazi-jeugdbeweging, moest hij het op het seminarie zonder studiefinanciering stellen. Tijdens de oorlog werd hij door het leger gedwongen aan het werk gezet bij de aanleg van tankbarrières in Oostenrijk en Hongarije, maar hij deserteerde in 1945 en was kort krijgsgevangene van de Amerikanen. Na de oorlog hervatte hij zijn priesteropleiding in

Freising en München en in 1951 werd hij met zijn broer Georg (1924-2020) priester gewijd. Hij was korte tijd parochiepriester, maar al in 1952 lonkte de academie opnieuw; Ratzinger startte als docent op het seminarie, om al snel carrière te maken aan de universiteiten van München, Bonn, Münster en Tübingen. Zijn intellectuele kwaliteiten vielen op: op uitnodiging van kardinaal Joseph Frings ging Ratzinger mee naar Rome voor het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965); hij was er *peritus*, zeg maar de theologische *wingman* van de Keulse kardinaal. Inmiddels ook sleets geraakt is de opvatting dat Ratzinger als radicale vernieuwer naar het Concilie ging, om er als reactionaire scherpstijper weer vandaan te komen. Dat ‘frame’, zo stelde kerkhistoricus André Roes in 2020 in *Katholiek Nieuwsblad*, werd bedacht door Ratzingers liberale aartsrivaal Hans Küng (1928-2021). “De media pikten dit beeld graag op”, schreef Roes, “en herhaalden het eindeloos: *Küng gut, Ratzinger schlecht*. Met de feiten heeft dit beeld niets te maken. Het denken van Ratzinger, als theoloog, bisschop, prefect en paus, is juist constant, het kent geen schokken of omslagen.” Met diezelfde consistentie maakte Ratzinger na zijn academische loopbaan ook kerkelijk carrière: eerst als aartsbisschop van München (1977), in hetzelfde jaar reeds kardinaal. In 1981 haalde paus Johannes Paulus II hem – naar zou blijken definitief – naar Rome om prefect te worden van de Congregatie voor de Geloofsleer, een functie die hij tot 2005 bekleedde. In dat jaar overleed paus Johannes Paulus II en werd Ratzinger tot zijn opvolger gekozen. Niet geheel onverwacht; hij gold al als hoogste in de Vaticaanse rang, leidde de uitvaart van Johannes Paulus. Toch

2005

Op 19 april wordt Joseph Ratzinger tot 265e paus gekozen. Hij neemt de naam Benedictus XVI aan. In augustus neemt hij in zijn vaderland deel aan de Wereldjongerendagen in Keulen. Op Eerste Kerstdag ondertekent hij zijn eerste encycliek, *Deus Caritas Est*: God is liefde.

2008

Benedictus XVI ontmoet voor het eerst als paus slachtoffers van seksueel misbruik. In juli neemt hij deel aan de Wereldjongerendagen in het Australische Sydney.

2010

Paus Benedictus XVI bezoekt in september het Verenigd Koninkrijk. Hoewel zijn komst met veel scepsis tegemoet wordt gezien, is het bezoek een succes.

2005

2006

2007

2008

2009

2010

2006

Benedictus XVI spreekt op 12 september de Regensburger rede uit, die leidt tot een golf van protest in de islamitische wereld.

2007

Het eerste boek uit de trilogie *Jezus van Nazareth* wordt gepubliceerd en is een wereldwijde bestseller. Zijn tweede encycliek *Spe Salvi*, over de hoop en de verlossing, verschijnt.

2009

In juni verschijnt zijn derde en laatste encycliek, *Caritas in Veritate*, over de integrale menselijke ontwikkeling.

Paus Franciscus begroet emeritus-paus Benedictus XVI in het klooster Mater Ecclesiae na het consistorie voor de creatie van 20 nieuwe kardinalen op 27 augustus 2022. Aartsbisschop Georg Gänswein, de privésecretaris van Benedictus, kijkt toe. | Foto: CNS – Vatican Media

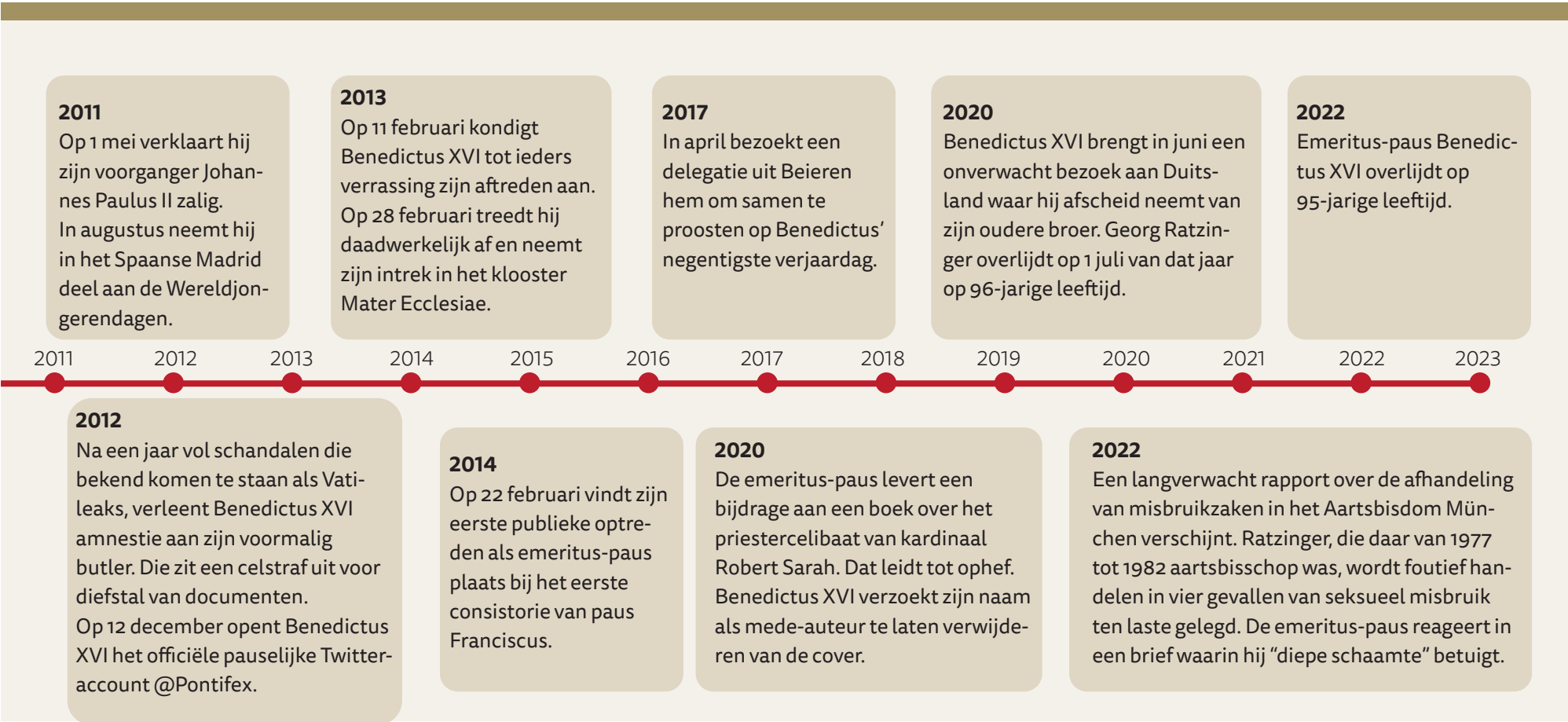
ging er een schokgolf door progressief Noord-west-Europa: hoe was het mogelijk, de ‘pantserkardinaal’, ‘Gods rottweiler’ op de zetel van Petrus? Zelfs de scherpste critici zullen na verloop van tijd hebben moeten toegeven dat het reuze meeviel met het ‘reactionaire’ gehalte van deze paus, al waren er natuurlijk de nodige relletjes om vermeend ‘aartsconservatieve’ uitspraken van Benedictus. Niet zelden waren het citaten die uit hun verband waren gerukt, verkeerd waren begrepen of hopeloos waren opgeblazen. Na zijn terugtreden in 2013 schreef *Katholiek Nieuwsblad* dat Benedictus’ pausschap het beste

omschreven kan worden als “het pontificaat van de uitgestoken handen”. Hij stak veel energie in het verbeteren van de relaties tussen katholieken en Joden, lutheranen, orthodoxen, anglicanen en met moslims. Zijn ‘uitgestoken hand’ aan de moslimgemeenschap – de controversiële Regensburger rede uit 2006 – werd aanvankelijk niet als zodanig begrepen, maar was toch echt een uitdaging aan de islam om te komen tot dialoog en bezinning op geweld in naam van religie. Die lijn van openheid zette hij door in 2007, toen hij uitdrukkelijk onder zijn eigen naam het eerste deel publiceerde van zijn trilogie *Jezus van Naza-*

areth, een biografie van Christus die uitnodigde tot gesprek. In datzelfde jaar schreef hij een brief aan alle Chinese katholieken in de hoop op een constructieve dialoog met het Chinese regime. Ook maakte hij een opening richting de traditionalistisch ingestelde katholieken door de viering van de tridentijnse ritus vrij te geven en te verheffen tot ‘buitengewone vorm’ van de ene Romeinse ritus. Ontheemde anglicanen kregen van hem een nieuwe thuis in de katholieke Kerk in de vorm van een zogeheten ‘ordinariaat’. Benedictus kreeg lang niet op alle hoofdpijndossiers grip. Hij zette broodnodige stappen in de aanpak van seksueel misbruik in kerkelijke kring, sprak met slachtoffers en betuigde spijt. De zich opstapelende misbruikschandalen bleven echter hun schaduwen werpen op zijn pontificaat. Hetzelfde geldt voor corruptie in de Romeinse curie; het laatste jaar van zijn pausschap werd ontluisterd door wat *Vatileaks* is gaan heten, een serie onthullingen over wanbeheer en schimmige transacties in het Vaticaanse bestuursorgaan.

BEELDVORMING

Daarbij werd hij veelal niet eens zozeer geplaagd door wat hij feitelijk deed of naliet te doen. Hij trok vooral aan het kortste eind in de beeldvorming. Zijn verschijning riep bij velen scepsis en weerzin op, hij was geregeld mikpunt van hoon en spot, soms ook van regelrechte laster en *fake news*. Tekenend voorbeeld van dat laatste is een korrelige foto die gretig op sociale media verspreid werd, waarop te zien zou zijn dat Ratzinger als jonge priester de Hitlergroet bracht. Het bleek een uitsnede te zijn; op de oorspronkelijke foto was te zien dat zijn andere arm ook opgeheven was, en dat hij dus een doodnormale priesterlijke zegen gaf. Het is maar één van de vele voorbeelden, maar wel een veelzeggende. Van Joseph Ratzinger werd al te vaak maar een klein gedeelte getoond, en dan stond hij er zelden goed op. Maar wie het hele plaatje zag, zag wie hij echt was: allereerst priester, een man van geloof en een man die tal van zegeningen bracht. ●

interview

Benedictus en misbruik: ‘Hij had al vroeg in de gaten dat het een enorm probleem is’

DOOR **LUUK VAN DEN EINDEN**

Benedictus’ pontificaat en zijn eerdere kerkelijke loopbaan stonden vaak in het teken van de bestrijding van seksueel misbruik. Voor- en tegenstanders zijn het erover eens dat hij de eerste paus was die kerkelijk misbruik breed bespreekbaar maakte.

Benedictus en de aanpak van misbruik in de Kerk: het is een combinatie die de emeritus-paus in verschillende opzichten nu al overleeft. Naast de precedentes die hij als paus en kardinaal schiep, is er ook zijn rol in de kwestie Peter H., de van misbruik beschuldigde priester die in 1980 met toestemming van aartsbisschop Joseph Ratzinger werd overgeplaatst naar München. Of de latere paus op de hoogte was van het feit dat hij verdacht werd van seksueel misbruik van een minderjarige, staat nog altijd ter discussie. Slechts enkele maanden voor Benedictus’ dood spande een slachtoffer van H. een civiele procedure tegen hem en anderen aan. De zitting vindt in maart plaats.

Volgens rechtsgeleerde Katja Zimmermann van de Rijksuniversiteit Groningen oogst de manier waarop de vorige week overleden emeritus-paus de kerkelijke misbruikscrisis aanpakte zowel lof als kritiek. Ze schreef erover in de recente bundel *De erfenis van Benedictus XVI*. In ‘pausvriendelijke’ kringen wordt hij vaak een ‘verdediger van de waarheid’ genoemd, terwijl uit kritische hoek het verwijt klinkt dat hij meer had moeten doen. “Vaak wordt dan genoemd dat hij geestelijke gemeenschappen als de Legionairs van Christus gesteund heeft, hoewel daar al misbruikbeschuldigingen bekend waren”, legt Zimmermann uit.

Zimmermann zegt dat kardinaal Ratzinger weinig kon doen vanwege de invloed die de gemeenschappen in het Vaticaan hadden, maar dat paus Benedictus XVI na zijn aanstelling meteen in actie kwam. Over het algemeen mag Benedictus de eerste paus genoemd worden die kerkelijk misbruik breed bespreekbaar maakte: zelfs critici als de Duitse onderzoekers Doris Reisinger en Christoph Röhl zijn het daarmee eens. “Ook zij geven toe dat hij een van de eerste kerkelijke ambtsdragers was die gevoel had voor de misbruikslachtoffers en vond dat er actie moest komen”, vertelt Zimmermann. “Hij was ook de eerste paus die met slachtoffers in gesprek ging.”

Zelfs in de persoonlijke sfeer kreeg Benedictus met kerkelijk misbruik te maken: zijn broer Georg werd ervan beschuldigd jonge leden van het kathedrale koor van Regensburg geslagen te hebben en rapporten over seksueel misbruik te hebben genegeerd.

Misbruikbestrijding was een belangrijk thema in Benedictus’ kerkelijke loopbaan. Dat begon lang voordat hij paus werd: “Hij had vroeg in de gaten dat misbruik een enorm probleem is in de Kerk”, zegt Zimmermann. Van 1981 tot zijn verkiezing als paus in 2005 was hij prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer. In die hoedanigheid ondernam hij belangrijke stappen om de aanpak van kerkelijk misbruik te verbeteren. “In 2001 bepaalde hij dat alle misbruikzaken aan de Congregatie gemeld moeten worden”, aldus Zimmermann. “Daardoor wist hij hoe groot het probleem is.”

De rechtsgeleerde denkt dat Benedictus’ verdiensten voornamelijk liggen in de wijzigingen in het kerkelijk strafrecht die hij doorvoerde. Zo zorgde hij er in 2002 voor dat het mogelijk werd om de verjaringstermijn van misbruikzaken in individuele gevallen te schrappen. “Vaak duurt het jaren voordat slachtoffers er klaar voor zijn om hun slachtofferschap te begrijpen en erover te praten. Daardoor zijn ze soms te laat voor de ‘gewone’ rechtsgang, maar dankzij Benedictus kunnen ze wellicht nog wel een procedure starten in de Kerk.”

In 2011 drong hij aan op samenwerking met burgerlijke overheden in misbruikbestrijding: hij vond dat de Kerk zich geen uitzonderingspositie mocht aanmeten op de meldplicht die in veel landen geldt.

Volgens Zimmermann vormt Benedictus’ werk om misbruik aan te pakken, een belangrijk deel van zijn nalatenschap aan de Kerk. “Zijn werk was een belangrijk fundament voor de Vaticaanse misbruiktop in 2019. Zijn inspanningen klinken door in wat de Kerk later heeft ondernomen tegen misbruik.” ●

Katja Zimmermann | Foto: Rijksuniversiteit Groningen

column

PETER VAN DUUYVENVOORDE

Schrijver en filosoof

ONBESCHAAMD KATHOLIEK

Paus Benedictus XVI. Kardinaal Ratzinger. Voor mij is hij om de een of andere reden altijd de kardinaal geweest en nooit de paus. Misschien omdat hij paus was toen ik atheïst was, en hij voor mij vooral een bron van spot. Ik wist niet veel van hem als paus, alleen dat er een luchtje aan zat. Iets met condooms tijdens een toespraak in Afrika: dat condooms geen oplossing waren voor het aidsprobleem, maar dat ze het zelfs erger zouden kunnen maken. Dat was voor mijn atheïstische zelf voldoende om hem in het hoekje van gekke katholieken te plaatsen. En daar kwam hij maar moeilijk uit.

Hoewel ik het nog steeds oneens ben met bovenstaande, snap ik die opmerking nu wel beter. Het ging hem als katholiek om de ziel: we kunnen wel met condooms gaan werken, maar het morele probleem van promiscuïteit is daarmee nog niet opgelost.

Hoe dan ook, die paus, ja daar zat een luchtje aan. Maar ik heb hem dus ook nooit echt in die hoedanigheid gekend. Zijn emeritaat viel ongeveer samen met het begin van mijn katholieke wending. Ik leerde hem pas kennen door een boekje waarin hij in dialoog treedt met filosoof Jürgen Habermas: *Dialectiek van de secularisering – over rede en religie*. Ze spreken daarin over de rol van religie in de 21e eeuw.

De modernisten dachten ten onrechte dat die wel zou verdwijnen. Habermas spreekt in het boekje van een postseculiere samenleving: de samenleving die moet accepteren dat religie er is én blijft. Maar hoe verhouden het liberalisme en religie zich dan tot elkaar?

Het gaat me hier niet zozeer om de inhoud – die zeer lezenwaardig is, maar te complex om in een column te vatten – maar om de denkkraft. De manier waarop kardinaal Ratzinger thema’s als macht en recht, de rol van religie als geweten van de moderniteit en de tekortkomingen van de Verlichting behandelt, deed mij twee dingen beseffen: hij was meer dan de condoom verbiedende idioot voor wie ik hem hield, en die katholieken, ja, die konden wél denken. Plotseling hoefde ik mezelf als filosoof niet meer te schamen dat ik me aangetrokken voelde tot de katholieke Kerk. In dat boekje vond ik een tegengif voor het sluimerende gevoel dat het irrationeel was om katholiek te willen worden. De rede? Nou, als die ergens gebruikt wordt, is het wel in de heilige moederkerk.

Die opmerking in Afrika snap ik nog steeds niet helemaal, maar ook weer wel: hij sprak daar als een katholieke intellectueel, niet als een publiek leider. Dat valt hem ook te verwijten. Maar niemand is zonder fouten, zelfs de paus niet. Dat hij daar nog steeds mee geassocieerd wordt, is echter een intellectuele zonde. Met het overlijden van Joseph Ratzinger is een van de grootste theologen van de twintigste eeuw heengegaan – en gezien het niveau van de theologie in de 21e eeuw waarschijnlijk ook de een van de laatste grote. Of zoals het cliché wil: er is een gat geslagen dat niet meer opgevuld zal worden. Maar gelukkig hebben we de boeken nog.

standpunt

‘Uiterst beminnelijk en ten onrechte miskend’: kardinaal Eijk over zijn ontmoetingen met Benedictus

DOOR KARDINAAL WIM EIJK

Joseph Ratzinger was een van de grootste theologen van de tweede helft van de twintigste en het begin van de eenen-twintigste eeuw. Hij was uiterst beminnelijk en door velen onterecht miskend.

Kardinaal Eijk (midden) concelebreert met collega-kardinalen de Mis in de Sint-Pietersbasiliek, voorgegaan door paus Benedictus, op 19 februari 2012. Een dag daarvoor had Benedictus de Utrechtse aartsbisschop en 21 anderen kardinaal gecreëerd. | Foto: CNS – Paul Haring

Paus Benedictus heb ik voor het eerst gezien, toen hij op de Diesviering van het grootseminarie Rolduc, 8 december 1980, een nieuwe vleugel inzegende. Hij was toen nog Joseph kardinaal Ratzinger en aartsbisschop van München en Freising. Tot een persoonlijke ontmoeting kwam het op dat moment niet. Aan het eind van 1981 benoemde paus Johannes Paulus II hem tot prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer. Later ontmoette ik hem wel persoonlijk, zelfs tamelijk frequent, nadat ik eind 1997 was benoemd tot lid van de Internationale Theologische Commissie. In zijn hoedanigheid van prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer was kardinaal Ratzinger tevens voorzitter van de commissie. Deze bestaat uit een dertigtal theologen vanuit de hele wereld. De commissie heeft tot

taak theologische kwesties te bestuderen en de paus en de Congregatie voor de Geloofsleer daarover te adviseren.

Niet vaak nam kardinaal Ratzinger tijdens de plenaire vergaderingen het woord. Maar als hij het deed, wist hij feilloos en haarfijn een theologisch vraagstuk te analyseren en tot de kern terug te brengen. Ik heb weleens gedacht: “Eigenlijk heeft hij helemaal geen adviseurs nodig.”

VLOEIEND LATIJN

Kardinaal Ratzinger opende en sloot de plenaire vergaderingen van de commissie, die meestal eind september in Rome plaatsvonden, met een toespraak in het Latijn. Hij had nog de klassieke kleinseminarie-op-

leiding gedaan, die overeenkomt met een gymnasium-alpha. Onder de kardinalen en theologen was hij een van de weinigen die nog Latijn konden spreken. En dan te bedenken dat tijdens het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) Latijn nog de voertaal was voor alle participerende bisschoppen. Kardinaal Ratzinger, die in de vijftiger, zestiger en zeventiger jaren aan diverse universiteiten verbonden is geweest als hoogleraar dogmatiek, was overigens betrokken bij het Concilie als *peritus* (deskundige). Als zodanig assisteerde hij Joseph kardinaal Frings, de toenmalige aartsbisschop van Keulen. Zijn adviezen aan deze kardinaal schreef hij uiteraard in het Latijn. Maar ook daarna heeft kardinaal Ratzinger zijn kennis van de klassieke talen goed op peil weten te houden.

Wie hem kende, kon alleen maar meewarig glimlachen om het frame van de 'Panzer-Kardinal'

Dikwijls heb ik hem gesproken tijdens de koffiepauzes van de plenaire vergaderingen en de maaltijden. Hij was een uiterst vriendelijke, voorkomende en enigszins verlegen man, die overigens als het gaat om de leer van de rooms-katholieke Kerk uitermate beslist en duidelijk was. Er wordt van hem bericht dat hij rond het Tweede Vaticaans Concilie ook enkele vrijzinnige standpunten heeft omarmd. Maar in de tijd dat ik met hem te maken kreeg, was daar niets van te bespeuren.

Een lid van de commissie, wiens naam ik niet zal noemen, had in een van zijn interventies iets naar voren gebracht, dat in de commissie slecht viel. Hij dacht zich te verdedigen door op te merken dat hij zijn standpunt had gebaseerd op een artikel van de voorzitter, kardinaal Ratzinger. “Ach”, merkte deze met een glimlach op, “dat artikel moet u maar beschouwen als een *peccatum juventutis* van me” – een jeugdzonde.

Nadat kardinaal Ratzinger in 2005 paus was geworden, ontmoette ik hem regelmatig – bij het kort en vluchtig – bij de audiënties die hij verleende aan de leden van de Pauselijke Academie voor het Leven (een medisch-ethische ‘denktank’ van de Heilige Stoel), bij gelegenheid van hun plenaire vergaderingen en de keren dat ik een lezing heb gehouden op jaarlijkse congressen van de

Pauselijke Raad voor het Pastoraat in de Gezondheidszorg. Bij die audiënties hield hij altijd heldere toespraken, waaruit zijn grote deskundigheid sprak, ook op het terrein van de ethiek en de moraaltheologie.

Heel dierbare herinneringen bewaar ik aan het hoogfeest van Petrus en Paulus van het jaar 2008. In januari van dit jaar was ik aangetreden als aartsbisschop van Utrecht. Op het hoogfeest, waarop de marteldood van deze twee stichters van het christelijke Rome herdacht en gevierd wordt, legt de paus de in het jaar ervoor benoemde aartsbisschoppen het pallium op. Dit is een schouderband van wol, die traditiegetrouw door de paus wordt gezegend op de gedachtenis van de heilige maagd en martelares Agnes (21 februari). Het pallium verwijst naar de parabel van Jezus over de herder die het verloren geraakte schaap in de wildernis opzoekt en als hij het heeft gevonden vol blijdschap op zijn schouders legt en naar huis terugbrengt (Lc. 15,4 – 6).

Het pallium is een beeld voor de pastorale taak en verantwoordelijkheid die de paus de aartsbisschoppen op de schouders legt. Het opleggen van het pallium door de paus zelf dient tevens om de eenheid tussen hem en de aartsbisschoppen te onderstrepen. Toen hij mij het pallium oplegde, boog hij zich voorover en zei zacht: “*Es wird sehr schwer für Sie sein, aber Sie können auf meine Gebete zählen*” – “Het zal zeer zwaar voor u zijn, maar u kunt op mijn gebeden rekenen.”

WARM EN OPRECHT

Hij was nauwkeurig op de hoogte van de moeilijke situatie waarin ik mij toen bevond. Uit zijn woorden en zijn blik spraken een warm en oprecht meeleven, dat mij nu nog kan ontroeren.

Nadat paus Benedictus mij tot kardinaal had gecreëerd, had ik uiteraard vaker en intensiever contact met hem. Ik ben een van de laatste kardinalen geweest die hij vóór zijn aftreden in een privé-audiëntie heeft ontvangen. Dat was op vrijdagmorgen 8 februari 2013. Voordat ik bij hem werd binnengelaten, waarschuwde een medewerker dat ik mij niet – anders dan de meesten deden – aan zijn hand moest optrekken, wanneer ik voor de paus zou knielen, omdat hij dan zou omvallen.

Dat leek mij een overdreven advies, maar toen ik de zaal betrad waar hij audiënties verleende, schrok ik: de paus zag er bleek en vaal uit en moest zich aan de tafel vasthouden om overeind te blijven. Hij worstelde met zijn evenwicht. De gedachte ging door me heen: “Hoe kan iemand met zo’n zwakke lichamelijke conditie leiding geven aan de Wereldkerk?”

Paus Benedictus had deze vraag voor zichzelf al beantwoord. Drie dagen later, op maandag 11 februari 2013, maakte hij bekend dat hij met emeritaat zou gaan. Hij had daar praktisch niemand van tevoren over ingelicht. Overigens bracht hij dat nieuws op de hem kenmerkende wijze: in een toespraak in het Latijn.

Op 28 februari nam hij afscheid van het College van Kardinalen, vlak voordat hij per helikopter naar Castel Gandolfo zou vertrekken. Iedere kardinaal had de gelegenheid kort persoonlijk afscheid van hem te nemen. Hij drukte me met beide armen tegen zich aan en zei: “Bleiben Sie immer auf dem rechten Weg” – ‘Blijft u altijd op de rechte weg.’ Hij mocht dat zeggen, want hij had zelf de goede weg gekozen.

ZACHTE STEM

Samen met Johannes Paulus II vormde hij een echt tweespan. Bij de voorbereiding van de talrijke grootse encyclieken van zijn voorganger had hij als prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer een doorslaggevende inbreng. Ook zijn eigen encyclieken en pastorale brieven zijn een schitterende bijdrage aan de verkondiging van de waarheid, die alleen in een Persoon, in Christus, te vinden is. Zijn heel mooie preken, die hij praktisch altijd zelf schreef, hadden een diepe theologische inhoud. Hieruit sprak zijn deskundigheid, maar ook zijn diep geestelijk leven en zijn authentieke oprechte liefde voor Christus, die hij als stadhouder en zichtbaar hoofd van de Kerk vertegenwoordigde.

Besturen was niet zijn grootste kracht. Het vertrouwen dat hij in zijn medewerkers stelde, is door sommigen onder hen diep beschaamd. Twee zaken die over zijn bestuurlijk optreden zijn beweerd, dienen echter met klem te worden weersproken. Als prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer en ook nog wel aan het begin van zijn pontificaat werd geprobeerd hem vanwege zijn orthodoxie te framen als de ‘Panzer-Kardinal’. Wie hem kende, kon hier alleen maar meewarig om glimlachen. Benedictus XVI was zeker een heel vasthoudend man als het om principes ging. Maar hij was geen man van de confrontatie en harde maatregelen, maar eerder een timide mens, die met zijn zachte stem zijn tegenstrevers probeerde te overtuigen met diepzinnige theologische argumenten. Was er maar meer en beter naar hem geluisterd, met name door een aantal hoogleraren en docenten theologie die voor de vorming van toekomstige priesters grote verantwoordelijkheid dragen en daarmee ook voor de toekomst van de Kerk.

Een tweede aantijging, namelijk dat hij zowel als prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer en als paus te weinig zou zijn opgetreden tegen het seksueel misbruik van minderjarigen, dient eveneens met klem te worden weersproken; het was juist onder zijn verantwoordelijkheid als prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer dat de huidige stringente canonieke regeling tot stand is gekomen die de Congregatie en de bisschoppen de middelen in handen geven om daadkrachtig en doeltreffend tegen het seksueel misbruik op te treden.

Paus Benedictus XVI was een trouwe en moedige behoeder van het ‘depositum fidei’, de door God aan de Kerk toevertrouwde geloofsschat. Een echte man Gods en een paus naar Jezus’ hart is van ons heengegaan. ●

Willem Jacobus kardinaal Eijk is aartsbisschop van Utrecht.

analyse

Benedictus de Groene Hoe Ratzinger de weg bereidde voor *Laudato Si'*

DOOR PETER DOORAKKERS

Er werd zelden of nooit over geschreven, maar wie zijn geschriften leest, kan er niet omheen: Benedictus XVI was een groene paus met hart voor het milieu.

Onder Benedictus' pontificaat werd het dak van de Paulus VI-hal in het Vaticaan bedekt met zonnepanelen. | Foto: CNS – Paul Haring

Akkoord. Als staatshoofd van het piepkleine Vaticaanstad had paus Benedictus XVI geen zorgen over CO₂-uitstoot of vervuilde landbouw. Voor zware industrie of een bio-industrie is er immers geen ruimte: veel groter dan de pauselijke groentetuin is de Vaticaanse agrarische sector niet. Die biologisch geteelde groenten wijzen wel op een hardnekkig onderbelichte kant van Benedictus. Namelijk dat de vermeende 'pantserkardinaal' Ratzinger zich liet kennen als een man met hart voor het milieu: hij was een groene paus. Zo werd het Vaticaan onder Benedictus de eerste klimaatneutrale staat ter wereld en had hij graag een elektrische pausmobiel gehad. Een scepticus zegt dan dat dit voor de Bühne was, wat positieve groene pr voor de Kerk in publicitair soms akelig zwarte tijden. Maar uit Benedictus' geschriften blijkt wat anders: zijn groene overtuiging maakte onlosmakelijk deel uit van zijn visie op een christelijke maatschappij. In de encyciek *Caritas in Veritate* (2009) spreekt hij over de "integrale ontwikkeling" van de mens, en de band tussen die ontwikkeling en zorg voor de schepping. Alles staat of valt met een "christelijke kijk op de natuur", die net als de mens geen "pro-

duct van toeval of evolutionair determinisme" is. Het milieu is een "gave van God aan alle mensen". Benedictus houdt daarbij de Kerk in het midden. De natuur is niet onaantastbaar, het is in tegenspraak "met de ware ontwikkeling om de natuur belangrijker te vinden dan de menselijke persoon". Anderzijds moet een houding "die streeft naar een volledige vertechnisering van de natuur" worden afgewezen, "omdat het natuurlijke milieu niet alleen materie is waarover wij naar believen kunnen beschikken".

ECOLOGISCHE CRISIS

De gave van het milieu mag de mens op verantwoordelijke wijze gebruiken, "om met eerbied voor het innerlijk evenwicht van de schepping zelf, zijn rechtmatige materiële en geestelijke behoeften te bevredigen". In zijn boodschap voor Wereldvrede- desdag 2010 schrijft hij: "Natuurlijke hulpmiddelen moeten zodanig worden gebruikt dat onmiddellijke voordelen geen negatieve invloed hebben op mensen en andere levende wezens, noch nu, noch in de toekomst." Er is een "ecologische crisis" die de noodzaak toont van een solidariteit "die tijd en ruimte overstijgt".

In *Caritas in Veritate* zei hij al dat er een "zeer ernstige verplichting" is om "de aarde door te geven aan toekomstige generaties, in een zodanige toestand dat ook zij haar waardig kunnen bewonen en haar verder cultiveren". De paus gebruikte de term niet, maar het lijkt erg op wat men onder 'duurzame ontwikkeling' verstaat.

Inzet voor het milieu was bij Benedictus niet los verkrijgbaar, maar stond in een moreel kader. In *Licht van de Wereld* (2010) blikte journalist Peter Seewald met hem terug op de mislukte klimaatop van 2009 in Kopenhagen. Benedictus merkt op dat de mensheid een "wereldwijde verantwoordelijkheid" draagt voor het nemen van "morele beslissingen". Zij weet dat volgens hem ook, maar dat inzicht omzetten "in politieke wil en politieke daden wordt vervolgens grotendeels onmogelijk gemaakt door het gebrek aan bereidheid om af te zien van zaken".

De hamvraag is dus, stelde hij in breder verband, hoe "de grote morele wil, die iedereen bevestigt en aanroept, een persoonlijke beslissing kan worden. Want als dat niet gebeurt, blijft politiek onmachtig". Als de kreet niet al had bestaan, had Benedictus hem kunnen bedenken: *Verbeter de wereld, begin bij jezelf*. Het is "een uitdaging voor de Kerk" om mensen te helpen van een algemeen besef 'dat het wel wat minder kan' tot daden te komen. "Men ziet te weinig modellen van wat die zelfontkenning concreet zou kunnen inhouden. Hierin zijn de religieuze gemeenschappen belangrijk als voorbeelden. Zij kunnen op hun eigen manier laten zien dat een levensstijl van redelijke, morele zelfontkenning volkomen reëel is, zonder de mogelijkheden van onze tijd volkomen te hoeven uitsluiten."

De inzet was hoog: het behoud van de mensheid – de Kerk moet haar beschermen "tegen zelfvernietiging" (*Caritas in Veritate*). Met onze groeiende kennis van de natuur, neemt ook onze macht over de natuur toe, zodat we "met onze macht nu de wereld kunnen vernietigen die we intellectueel doorgrond denken te hebben".

Voor Wereldvrede- desdag 2010 schreef Benedictus: "Als de mens niet zijn rol als medewerker van God wil vervullen, maar zelf de plaats van God wil innemen, roept hij ten slotte de rebellie van de natuur op, die door hem 'meer getiranniseerd dan beheerd wordt'."

Het doorslaggevende probleem "is het morele gedrag van de samenleving". Als we de "menselijke ecologie" aantasten – bijvoorbeeld door het recht op leven vanaf de conceptie niet te erkennen – lijdt ook de "ecologie van het milieu" daaronder. Anders gezegd: hoe de mens het milieu behandelt, beïnvloedt hoe hij met zichzelf omgaat "en omgekeerd". Niet voor niets droeg de boodschap de titel: *Als u de vrede wilt bevorderen, bescherm dan de schepping*. ●

Waardeert u dit themanummer? **Geef om katholieke journalistiek!**

Vanwege het grote belang van emeritus-paus Benedictus biedt de redactie van *Katholiek Nieuwsblad* u deze extra digitale thema-editie graag kosteloos aan. Maar degelijke katholieke journalistiek is en blijft een kostbaar goed.

Dus waardeert u dit eerbetoon aan Benedictus? Zou u dan een gift aan de Arnulfus Stichting willen overwegen?

De Arnulfus Stichting is een steunfonds dat de afgelopen veertig jaar het werk van *Katholiek Nieuwsblad* mogelijk heeft gemaakt. Mede dankzij onze donateurs kunnen we wekelijks een krant uitbrengen met achtergronden en commentaar bij het nieuws. En mede dankzij hen kunt u de actualiteit vinden op *kn.nl*. Dit katholieke geluid verdient het om gelezen te worden.

Wilt u dit blijvend mogelijk maken met een gift?

Dat kan via **arnulfus.nl/doneren** of door gebruik te maken van de QR-code.

Alvast bedankt!

essay

Wij zijn Generatie Benedictus

DOOR ANTON DE WIT

Was Benedictus XVI een impopulaire tussenpaus? Niet voor een generatie katholieken die volwassen werd tijdens zijn pontificaat. Bij hen verwierf hij een cultstatus.

Generatie Benedictus? Flauwekul, die bestaat niet. Althans, dat zei Dirk Tänzler, destijds voorzitter van de Bund der Deutschen Katholischen Jugend (BDKJ), de Duitse katholieke jeugdbond, in 2010 tegen *Der Spiegel*. Tänzler maakte nogal minzaam de balans op van vijf jaar paus Benedictus XVI. Van de aanvankelijke euforie in Duitsland – het *Wir Sind Papst* bij zijn verkiezing in 2005, de Wereldjongerendagen in Keulen later dat jaar – was weinig meer over. Het schandaal rond Pius X-bisschop en Holocaustontkenner Richard Williamson lag nog vers in het geheugen en werd Benedictus zwaar aangerekend. Rond de toen ook oplaaiende misbruikschandalen had het Vaticaan zich veel te stil gehouden, vond men. Hervormingen hoefden we van deze paus niet te verwachten. Vooruit, ging de jeugdbondsleider verder, Benedictus heeft ook wel wat goede dingen gedaan: zijn inzet voor gerechtigheid en het klimaat bijvoorbeeld, en zijn consequent centraal stellen van de persoon van Jezus Christus. Maar was hij daarbij ook niet veel te academisch? De meeste jongeren begrepen hem niet, na de mediagenieke Johannes Paulus II presenteerde hij zich veel te veel als een saaie professor die maar weinig katholieke jongeren wist te inspireren.

GEWICHTIGE VRAGEN

Tänzler mag het vinden, en ongetwijfeld vertolkt hij een breed gedeelde opvatting in katholieke kringen en ver daarbuiten. Een opmerkelijk detail is trouwens dat hij, gevraagd naar zijn ‘ideale paus’, antwoordde: “Misschien zou het goed zijn als er een paus kwam die in Zuid-Amerika of een andere arme regio heeft gewerkt. Die zou een heel ander perspectief op de wereld hebben.” Drie jaar later kreeg het ‘kamp-Tänzler’ dus zijn zin, en kon men Benedictus definitief afschrijven als een kleurloze tussenpaus tussen twee meer charismatische figuren. Exit *Generatie Benedictus* dus, na acht tropenjaren kon *Generatie Franciscus* het stokje overnemen van *Generatie Johannes Paulus II*. Maar toch. Er klopt iets niet aan deze geschiedschrijving. Benedictus laat

Paus Benedictus draagt een sombrero tijdens zijn bezoek aan Mexico in maart 2012. Dergelijke foto's groeiden uit tot meme op internet.
Foto: CNS – L'Osservatore Romano

zich niet zo eenvoudig wegcijferen in de genealogie van het Petrusambt. Ja, er bestaat een contrast tussen hem en zijn voorganger én zijn opvolger. Maar school in zijn weinig mediagenieke uitstraling en de vele negatieve kritieken die hij kreeg niet ook zijn kracht? In ieder geval stelde dat een generatie jonge katholieken – die opgegroeid waren met Johannes Paulus als volstrekt vanzelfsprekende grootheid, maar die de jaren des ondersheids bereikten toen Benedictus paus was, voor gewichtige vragen. Ten eerste: wie volgen wij uiteindelijk als katholieken? Deze paus liet zich lastig tot popidool bombarderen, fans en groupies kon je je nauwelijks bij hem voorstellen. In woord én in voorkomen wees Benedictus zodoende naar elders, naar omhoog: wij volgen geen aardse prins en ook geen

pausen, maar Jezus Christus. Ten tweede stelde de impopulariteit van deze paus de jonge generatie voor de vraag: hoe leggen we het nog uit aan anderen, dat we katholiek zijn vandaag de dag?

UIT DE LOOPGRAVEN

Zeker, die vanzelfsprekendheid was al langer op z'n retour, de pausen ervoor werden ook al als conservatief en ouderwets weggezet, en met hen heel het katholieke geloof. Maar destijds had dat vooral tot een binnenkerkelijke polarisatie geleid – denk aan het Nederlandse pausbezoek van '85; de tijd dat progressieven en conservatieven, de Acht Mei Beweging en het Contact Rooms-Katholieken elkaar in de haren vlogen; de tijd ook dat *Katholiek Nieuwsblad* geboren werd. Halverwege de jaren 2000 was dat debat wel ver geluwd, en zeker voor

een nieuwe generatie katholieken irrelevant geworden. Voor hen was het debat met de seculiere buitenwereld vele malen relevanter. Als Generatie Johannes Paulus zich ingroef in de loopgraven, klom Generatie Benedictus daar weer uit. Onbevangen, zelfbewust, maar niet minder strijdbaar gingen zij de dialoog aan met de moderne westerse wereld. Benedictus was daar de inspirator en katalysator van. Bedoeld of onbedoeld zwengelde hij dat bredere debat vaak aan – denk aan de Regensburger rede over de islam, aan de al genoemde Williamson-affaire, maar ook aan (veelal slecht gelezen of begrepen) uitspraken over hete hangijzers als homoseksualiteit. Deze jonge generatie sprong voor hem in de bres, deed zich gelden in het publieke debat. In 2005 ontstond zo in Duitsland

Een vrouw wacht op de komst van paus Benedictus tijdens diens reis naar Duitsland in 2006. | Foto: CNS - Pawel Kopczynski, Reuters

Voor zijn pleitbezorgers kreeg Benedictus juist dóór zijn slechte imago een cult-status. Hij werd een icoon voor katholieke dwarsdenkers

het initiatief dat de omstreden term muntte: *Generation Benedikt*, een netwerk van jonge katholieken die zich in de media sterk maakten om ook een positief licht op paus en Kerk te laten schijnen. (Sinds de pauswisseling in 2013 is het netwerk overigens omgedoopt tot *Pontifex*.) Toen Benedictus in 2010 een beladen reis ondernam naar het Verenigd Koninkrijk, ontstond daar een soortgelijk, nog succesvoller initiatief: *Catholic Voices*. Ook in onze streken bloeiden vergelijkbare medianetwerken op. Onmiskenbaar zijn die getekend door het pontificaat en de persoon van Ratzinger. Die ging zelf immers ook onvermoeibaar de dialoog aan met het seculiere Westen. Dat deed hij scherp, maar welwillend, redelijk en opbouwend. In die geest hebben ook de nieuwe apologeten van het Benedictus-tijdperk zich opgesteld.

Dat deze paus een slecht imago had, werkte voor velen van hen op een rare manier ook wel in zijn voordeel. Op internet gingen plaatjes rond van Benedictus als het boosaardige Star Wars-personage Emperor Palpatine – de gelijkenis is overigens inderdaad treffend. En nee, de vergelijking was door zijn critici zeker niet complimenteus bedoeld.

ANTIHELD

Maar voor zijn pleitbezorgers kreeg Benedictus hierdoor ook een soort cultstatus, hij werd een antiheld, een geuzenvoorman, een icoon voor katholieke dwarsdenkers die er lol in begonnen te krijgen om onverschrokken tegen de sociaal-culturele hoofdstroom in te roeien. In internetdiscussies deelden zij graag plaatjes van een schalks lachende Benedictus tijdens diens bezoek aan Mexico, met

daaronder de ironische frase ‘De paus draagt een sombrero – jouw argument is ongeldig’.

Dat een deel van deze katholieke tegenstroom vandaag de dag minder enthousiasme op kan brengen voor Franciscus, heeft denk ik ook hiermee te maken. Zij waren gewend het op te nemen voor een antiheld. Met een paus die door de links-liberale goeemeente (vaak trouwens op basis van even slecht lezen en luisteren) zeker in het begin als held ontvangen werd, hadden zij wat meer moeite. Gelukkig hebben de meesten zich niet van de wijs laten brengen en de diepere continuïteit tussen deze twee pausen gezien.

DIVERSITEIT

Ongetwijfeld zijn er kanttekeningen te plaatsen, ongetwijfeld doet de generalisatie geen recht aan de

onderlinge diversiteit. Maar toch. Ik durf wel te beweren dat er weldegelijk een Generatie Benedictus bestaat. Sterker nog, ik geloof dat ik er zelf toe behoor – en met mij trouwens het grootste deel van de KN-redactie die ik leiden mag. Plus toch nog aardig wat katholieke generatiegenoten die ik de voorbije jaren mocht leren kennen; een gemêleerd gezelschap van doeners en denkers, geestelijken en leken.

Misschien zijn wij niet met velen, maar wij zijn er, wij mogen er zijn, dank u wel. Wij zijn Generatie Benedictus, aangenaam. En al is de man die ons die geuzennaam bezorgde nu overleden, wij staan er garant voor dat de echo van zijn profetische stem nog vele jaren zal weerklinken. Tegen Dirk Tänzler ten slotte zeggen wij: de paus draagt een sombrero – jouw argument is ongeldig. ●

reportage

Zijn tijd als kardinaal In de voetsporen van Ratzinger in Rome

DOOR MARTA PETROSILLO

De wekker gaat vroeg. Daarna volgen de Mis en het ontbijt met zijn zus Maria. Om half acht gaat hij de deur uit, steekt het Sint-Pietersplein over en betreedt het kantoor van de Congregatie voor de Geloofsleer. Drieëntwintig jaar lang begon zo de dag van kardinaal Joseph Ratzinger.

Het is 15 februari 1982 als de Duitse kardinaal Joseph Ratzinger begint aan zijn taak als prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer. Paus Johannes Paulus II wilde hem daar absoluut aan het hoofd hebben staan; hij biedt hem de rol al in 1978 aan. Maar Ratzinger, dan net benoemd tot aartsbisschop van München en Freising, weigert beleefd. In 1981 is er echter de aanslag op het leven van Johannes Paulus II en de Poolse paus besluit: “We willen hem in Rome hebben.” De kardinaal gaat overstag, maar stelt wel een voorwaarde: hij wil kunnen blijven schrijven en publiceren. Zo begint de Romeinse tijd van Joseph Ratzinger.

De kardinaal krijgt een appartement toegewezen aan de Piazza della Città Leonina nummer 1, op een steenworp afstand van de ingang naar het Vaticaan in de historische wijk Borgo Pio. Daar hebben ze nog altijd levendige herinneringen aan de zo vriendelijke en beleefde kardinaal. Die wandelde als hij

niet werkte graag door de buurt en maakte een praatje met de eigenaren van verschillende zaken. Vaak liepen de buurtbewoners hem rond een uur of een ’s middags tegen het lijf, als hij op weg was naar huis om te lunchen met zijn zus Maria. Zij was als het ware zijn beschermengel, totdat ze in 1991 een beroerte kreeg.

STRÜDEL

Bij kleermaker Mancinelli herinnert iedereen zich nog zijn geduld als hij nieuwe kleding kreeg aangemeten en een aantal restaurants strijdt nog altijd met elkaar om de eer het favoriete restaurant van Benedictus XVI te zijn geweest. Een van die restaurants is Cantina Tirolese, waar Ratzinger graag een strüdel at of een van de traditionele Beierse gerechten. Zijn gasten

Cruciaal is zijn vriendschap met paus Johannes Paulus II, die hem hoogstpersoonlijk naar Rome haalde

nam hij ook vaak mee naar trattoria Venerina om er pasta met garnalen en courgette te eten. Ook ging hij met zijn collega-curiebisschop Paul Mayer en hun beider zussen graag naar restaurant Pasetto di Borgo. Een vriendelijke en benaderbare man, kortom, lichtjaren verwijderd van het beeld van de koude en strenge figuur dat bepaalde media hebben helpen verspreiden. Het lijkt geen twijfel dat Benedictus XVI in die zin het slachtoffer werd van vooroordelen. Die hingen samen met zijn Duitse nationaliteit en ook met zijn rol als prefect van de

Vaticaanse instelling die in 1542 werd opgericht onder de naam ‘Heilige Congregatie van de Romeinse en universele inquisitie’. Aan het begin van de twintigste eeuw veranderde paus Pius X die naam in de ‘Heilige Congregatie van het Sant’Uffizio’, maar pas tijdens het Tweede Vaticaans Concilie maakte het instituut een echte verandering door. Het waren vooral de Duitse bisschoppen en wetenschappers, waaronder ook Ratzinger, die daartoe hadden opgeroepen. In 1988 herdefinieert Johannes Paulus II de taken van de congregatie, “opdat er in het licht van

In de Romeinse wijk Borgo Pio hebben ze nog altijd levendige herinneringen aan de zo vriendelijke en beleefde kardinaal

Cruciaal is zijn vriendschap met paus Johannes Paulus II, die hem hoogstpersoonlijk naar Rome haalde

het geloof een antwoord kan worden gegeven op de nieuwe problemen die zijn voortgekomen uit de vooruitgang van de wetenschap en de samenleving”.

Het is een taak die kardinaal Ratzinger onophoudelijk op zich zal nemen. In zijn belangrijke rol als prefect begint hij altijd met gesprekken over hoe de situatie op lokaal niveau eruit ziet. Hij profiteert daarbij van de ad-liminabezoe-ken die bisschoppen van over de hele wereld aan Rome brengen. De thema’s die hij als pre-fect behandelt, zijn heel divers en complex te noemen: van de bevrijdingstheologie tot het risico op een schisma met de priesterbroeder-schap St.-Pius X. Maar ook de viering van de liturgie *ad orientem*, het toelaten van hertrouwd gescheidenen tot de sacramenten en de pasto-rale zorg voor homoseksuelen. En tot slot het onderzoek naar seksueel misbruik van minder-jarigen door de clerus, dat door paus Johannes Paulus II in 2001 wordt toevertrouwd aan de Congregatie voor de Geloofsleer.

TOT HET EINDE

Ontelbaar zijn de documenten van de Congre-gatie met Ratzingers handtekening eronder, waaronder ook de instructie *Donum fidei*, over de bescherming van het menselijk leven. De belangrijkste tekst is echter zonder twijfel de *Catechismus van de Katholieke Kerk* waaraan Ratzinger maar liefst vijf jaar lang werkt. Na Vaticanum II wordt er al snel gedacht aan een catechismus. De eerste is die van de Neder-landse bisschoppenconferentie, de *Nieuwe Katechismus* uit 1966. Daar waren echter aan-vullingen en correcties op nodig, die vervol-gens door andere bisschoppenconferenties werden toegevoegd. In 1985 roept Johannes Paulus II een buitengewone bisschoppensynode bijeen en de synodevaders laten daar weten dat er behoefte is aan een nieuwe catechismus. De paus stelt daarom in 1986 een ad hoc-commissie aan van twaalf kardinalen en bisschoppen, met kardinaal Ratzinger aan het hoofd.

Ratzingers jaren in Rome worden gekenmerkt door de vriendschapsband met Johannes Paulus II. De paus legt zijn documenten, ook de meest gevoelige, altijd aan de Duitse kardi-naal voor alvorens ze te publiceren. De twee ontmoeten elkaar elke vrijdag en discussiëren dan samen in het Duits. Voor Johannes Paulus II is de aanwezigheid van Ratzinger essenti-eel. “Ja, ja, goed, we hebben het er nog over”,

Typisch Rome: smalle straatjes met tal van terrassen van restau-rants. Verschillende Romeinse restaurants strijden om de eer het favoriete restaurant van Benedictus te zijn.
| Foto: Marialaura Gionfriddo - unsplash.com

zou hij tegen de kardinaal hebben gezegd toen die laatste vroeg om naar Duitsland te mogen terugkeren om zich daar aan zijn studies te wijden. Johannes Paulus II wil zijn trouwe medewerker echter niet kwijt, ook niet als Rat-zinger 75 wordt, de ‘pensioenleeftijd’ voor bis-choppen. “Ik wil u tot aan het einde toe bij me houden”, krijgt hij van de paus te horen. En zo is het ook gegaan. Joseph Ratzinger blijft aan zijn zijde tot aan de dood van de Poolse paus op 2 april 2005. Het is de Duitse kardinaal die op 8 april als deken van het kardinaalscol-lege de uitvaartmis van Johannes Paulus II opdraagt. Daar ziet de wereld de warme en menselijke kant van de man die eerder was bestempeld als *Panzerkardinal*. Dan volgt op 19 april 2005 om 17.56 uur de witte rook uit de schoorsteen van de Sixtijnse Kapel die een einde maakt aan Joseph Ratzingers tijd als kar-dinaal in Rome. Even later leert de wereld zijn nieuwe paus kennen: Benedictus XVI. (Vertaling Susanne Kurstjens)

column

MADRE ANIMA CHRISTI
Missionaris in Rusland

DE VRIEND VAN DE PAUS

Jezus had vrienden. “Ik noem u geen dienaars meer... maar vrienden” (Joh. 15,15), zei Hij tegen zijn apostelen. En Hij hilde, omdat *hij die Hij liefhad* gestorven was, waarop Hij Lazarus nieuw leven gaf (Joh. 11,3). Graag bezocht Hij Lazarus en diens zussen Martha en Maria, want thuis bij zijn vrienden vond ook Jezus’ ziel een rustplaats.

Ook een paus, Jezus’ plaatsbekleder op aarde, kan vrienden hebben. Ik mocht er getuige van zijn hoe het hart van een paus op bijzondere en intieme wijze met bepaalde mensen verbonden blijft. Nu paus Benedictus XVI naar God is gegaan, wil ik zijn onvergetelijk voorbeeld graag delen.

In mei 2016 begeleidde ik onze bisschop van Velletri-Segni, mgr. Andrea Maria Erba, op zijn sterfbed. Hij kon niet meer lopen en had veel moeite met slikken en praten, maar hij was tot het einde helder van geest. Vaak had ik hem geholpen als secretaresse, en zo vroeg ik of hij misschien nog iemand een afscheidsbrief wilde schrijven. Glimlachend en zonder aar-zeling zei hij: “Paus Benedictus.”

Ze kenden elkaar al jaren. Kardinaal Joseph Ratzinger was titularis van het bisdom Velletri-Segni. Hij kwam er minstens twee of drie keer per jaar om de heilige Mis te vieren. En ieder jaar op 19 maart, het feest van Sint-Jozef, nodigde de kardinaal onze bisschop uit om bij hem in Rome te komen eten en samen zijn naamheilige te vieren. Deze frequente ontmoetingen deden een bijzondere band groeien. Zo mocht mgr. Erba, uit naam van alle bisschoppen, Benedictus XVI groeten tijdens zijn eerste officiële Mis als paus.

Op 6 mei 2016 dicteerde mgr. Erba me met veel moeite een korte afscheidsbrief voor zijn geestelijke vader en vriend. Hij vertrouwde de inmiddels emeritus-paus toe dat hij zijn lijden opofferde voor diens volharding en voor het welzijn van de Kerk. Hij dankte Benedictus voor zijn nabijheid en goede voorbeeld, waardoor hij zich innig met hem verbonden wist. En hij vroeg nederig om gebed om te kunnen volharden, en om de zegen. Dezelfde dag nog verstuurde ik de brief, wetende dat mgr. Erba’s aardse leven ten einde liep.

Een dag of tien later kreeg ik een enveloppe voor hem. Direct reed ik naar de kliniek in Velletri, waar ik die aan zijn bed opende. Er zat een boekje met preken in van de emerit-us-paus. Op de eerste pagina stond geschreven: “Voor Zijne Excellentie Monseigneur Andrea Maria Erba, in trouwe vriendschap.”

Met dankbare ontroering nam de vriend van de paus dit geschenk aan, met die meest troostende woorden die een lijdende dienaar van Jezus kan ontvangen: Hij noemt me geen dienaar, maar vriend! Hij vroeg me iets voor te lezen uit het boek, om vervolgens zwijgend zijn laatste kruis van het sterven aan te nemen. Nadien sprak de bisschop nauwelijks nog. Biddend ging hij ruim een dag later de hemelse Vader tegemoet.

Nu Benedictus XVI is heengegaan, kan ik niet anders denken dan dat mgr. Erba hem opwachtte aan de hemelpoort. Met welke vreugde genieten zij nu samen van het hemels gast-maal, *in trouwe vriendschap* in alle eeuwen der eeuwen.

Erik Venneker
seminarist

Voordat ge geboren werd, bestemde Ik u voor Mij.

(Jer. 1:5)

Denk je erover om priester te worden?

Ontdek het op **willibrordseminarie.nl** of kom eens langs!

Hoogeweg 65, Heiloo
T 072 505 1288

Grootseminarie St. Willibrord
Bisdom Haarlem-Amsterdam

Wilt u de priesteropleiding steunen?

NL64 INGB 000 000 5464 t.n.v. Het Grootseminarie

Stichting Sanoek ondersteunt de allerarmsten in Thailand, Birma en Cambodja, met behulp van de Good Shepherd Sisters, in projecten op het gebied van educatie, voeding en gezondheid. Lees onze nieuwsbrieven op onze site of vraag onze Nieuwsbrief aan op telefoon 078-6211034, of via ons emailadres.

Steunt U ons alstublieft ! Iedere euro die U schenkt komt voor 100 % op de plaats waar hij voor bestemd is.

Stichting Sanoek, opgericht 10.12.1997, Frida Katz Erf 55, 3315 VJ Dordrecht.
ANBI goedgekeurd no. 14347, KvK 24280783.
Website: www.stichtingsanoek.nl, Email: info@stichtingsanoek.nl

Ik ben altijd bij je is het vervolg op de bestseller Dicht bij Jezus

'De vreugde die de HEER u geeft, is uw kracht' Nehemia 8:11

Sarah Young is de auteur van *Dicht bij Jezus*. *Ik ben altijd bij je* is wederom een prachtig dagboek en in dezelfde stijl geschreven als *Dicht bij Jezus*. *Ik ben altijd bij je* is verkrijgbaar met twee verschillende omslagen.

17,50

ISBN: 978-90-5999-1354 ISBN: 978-90-5999-0982

Gideonboeken zijn te koop bij de (christelijke) boekwinkel en bij Uitgeverij Gideon
Uitgeverij Gideon, Dorpsweg 3a, 4223 NA, Hoornaar – 0183-581696 – info@gideonboeken.nl

www.gideonboeken.nl

GEEF OM DE TOEKOMST

Het Grootseminarie Rolduc blijft trouw werken aan de boodschap van de Rooms-Katholieke Kerk.

Om deze boodschap uit te kunnen dragen zijn goed opgeleide priesters nodig. Met uw steun maakt de Paredis Stichting nu en in de toekomst de opleiding van priesters en diakens in Rolduc mogelijk.

Geef om de boodschap steun de Paredis Stichting

Vorming van priesters, kandidaten voor het priesterschap en permanent diaconaat

Correspondentieadres
Ringweg 48, 6141 LZ Limbricht
Telefoon: 06 - 53 84 18 67
E-mail: info@paredis.nl
Website: www.paredis.nl

Bankrelatie
ING: NL77 INGB 0002 8183 27
ABNAMRO: NL95 ABNA 04819602 28
t.n.v.: Paredis Stichting

De Paredis Stichting is aangemerkt als Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI).

Ja, ik maak graag **3 weken gratis** kennis met Katholiek Nieuwsblad!

Voorletters: _____ Achternaam: _____

Adres: _____

Postcode: _____ Woonplaats: _____

Telefoon: _____

Emailadres: _____

*Voor een goede verwerking is het noodzakelijk dat u al deze informatie invult.

KN kennismaken kunt u ontvangen alléén als u in het afgelopen jaar geen KN kennismaken heeft ontvangen of een KN abonnement heeft gehad. Na 3 weken stopt het automatisch en hopen we u enthousiast te hebben gemaakt om u op te geven als abonnee!

Meer informatie: www.kn.nl/abonnementen

Stuur naar:
Katholiek Nieuwsblad, Lange Putstraat 44,
5211 KN 's-Hertogenbosch.

40 JAAR

kn

interview

‘Ik verwacht dat de Kerk Ratzinger zal uitroepen tot kerkleraar’

Foto: ANP – Jesper Drenth

DOOR ED ARONS

Priester en mediapersoonlijkheid Antoine Bodar is een groot bewonderaar van Joseph Ratzinger. Volgens hem werd de overleden emeritus-paus vaak miskend en verkeerd begrepen. “Zijn grondtoon is niet conservatisme, alles behouden, maar een duurzame orthodoxie.”

“Al vóór zijn pausschap was hij een van mijn belangrijkste leermeesters”, zo zegt priester Antoine Bodar. “Ik zie hem als een eigentijdse kerkleraar, een eigentijdse Augustinus, met wiens platonisme ik me ook sterk verwant voel.”

Dat Benedictus een reactionaire scherpslijper zou zijn is “een vertekend beeld”, vindt Bodar. “Ratzinger is van nature juist heel deemoedig. Zijn grondtoon is niet conservatisme, alles behouden, maar een duurzame orthodoxie, met de nadruk op de continuïteit, op het wezen van de Kerk die zichzelf voortdurend vernieuwt.” Sommigen zien het Tweede Vaticaans Concilie, waar Ratzinger aan deelnam, als een breuk met de traditie van de Kerk. Zo niet Ratzinger, zegt Bodar. “Een concilie kan nooit een breuk zijn. Ratzinger stelde tegenover het Concilie als breuk de continuïteit en de *communio*, de onderlinge band. Met name waar het de liturgie betreft. De liturgie is het moment van de aanraking door God. Die komt natuurlijk ook voor in contacten met andere personen, maar we hebben wel erg veel nadruk gelegd op het horizontale en weinig op het verticale. Terwijl die verticale verbinding van groot belang is.” Geen vooroordeel is dat Joseph Ratzinger een groot theoloog, maar een zwak bestuurder was. “Waar Johannes Paulus II een houwdegen als kardinaal Sodano als staatssecretaris benoemde, koos Benedictus XVI voor de veel zwakkere Bertone. Dat was een van de fouten van zijn pontificaat. Daardoor kwam de communicatie binnen het Vaticaan over de misbruikschandalen veel te traag op gang. En ook de kwestie-Williamson (de omstreden bisschop van de Pius X-broederschap die de Holocaust ontkende – red.) liet zien dat het aan interne communicatie schortte.” Toch is Bodar blij dat de grote theoloog paus werd. “Door zijn pausschap kreeg zijn theologie veel meer gezag. Op het gebied van de liturgie bijvoorbeeld, over het gevaar van het relativisme, het contact met de Joden en de dialoog met de moslims.”

ZOUT DER AARDE

Dat paus Benedictus uit zou zijn geweest op een ‘restkerk’, een kleine, overtuigde kern, is volgens Bodar helemaal niet waar. “Regeren is vooruitzien en Benedictus zag al vroeg dat

er in het Westen maar weinig christenen over zouden blijven. Niet omdat hij kiest voor een kleine groep en een restkerk zou willen, maar omdat het zout weer smaak moet krijgen. Of zoals Karl Rahner stelde: ‘Elke toekomstige christen moet een mysticus zijn.’ Het woord ‘mysticus’ betekent hier een echte christen, die een band met God heeft, de sacramenten ontvangt, de Bijbel leest en persoonlijk getuigt van de boodschap van Christus.”

“Al in 1958, toen alles nog in orde leek, zag Ratzinger een ‘Kerk van heidenen die zich nog christen noemen, waardoor het heidendom de Kerk is binnengedrongen en van binnen uitholt’.” Daar tegenover staat volgens Bodar Ratzingers “gemeenschap van overtuigden” in de jonge, nog niet door de staat aanvaarde Kerk. “Deze omgekeerde beweging hoeft ons niet te verzwakken, maar kan ons juist versterken.”

KLASSIEKERS

Bodar ziet dat hier en daar al gebeuren. “Ik weet uit eigen ervaring dat in bepaalde parochies, waar de liturgie gevierd wordt zonder hinderlijke creativiteit en waar de priester zichzelf vergeet en de Schrift uitlegt en toepast op het heden, verhoudingsgewijs de meeste mensen komen. De liturgie heeft er de kracht het hele leven aan te spreken, meer dan het direct ervaarbare en meer dan het verstand. Die liturgie leidt tot een ja-zeggen tegen Christus en tot een toetreden tot de geloofsgemeenschap. Ik zie dat veel jonge mannen en vrouwen doen.”

Paus Benedictus werd volgens Antoine Bodar overal gelauwerd, tot aan de Académie Française toe, maar in Nederland is hij veelal miskend gebleven. “In de Nederlandse media gaat het oordeel voor de kennis uit, het praten voor het denken. Ze hebben Ratzinger nooit gekend.” Hij hoopt dat dit in de toekomst zal veranderen. “Ik verwacht dat de Kerk hem met-tertijd zal uitroepen tot kerkleraar en dat zijn Jezusboeken zullen gaan behoren tot de klassiekers in de theologie.”

Tot nog toe zijn alle kerkleraren ook heiligen. Zit dat er ook in voor Benedictus? “Ik hecht daar persoonlijk niet zo aan”, antwoordt Bodar. “Ik zou het hem wel gunnen, want de man heeft veel geleden.” ●

essay

Een gereformeerd In Memoriam Hoe Joseph Ratzinger ook voor protestanten ‘onze’ paus werd

DOOR KOERT VAN BEKKUM

Dankbaar herdenkt menig orthodoxe protestant, juist in het liberale en soms antipapistische Nederland, met mij dezer dagen wat Joseph Aloisius Ratzinger (1927-2022) als theoloog en paus Benedictus XVI heeft betekend voor Christus' Kerk.

Als jong adviseur van het Tweede Vaticaans Concilie stond Joseph Ratzinger al vroeg in de belangstelling van protestantse volgers van de *Catholica*. Hiervan getuigt het lange, prachtige vraaggesprek tussen hem en historicus George Puchinger in de bundel *Gesprekken over Rome-Reformatie* (Delft 1965).

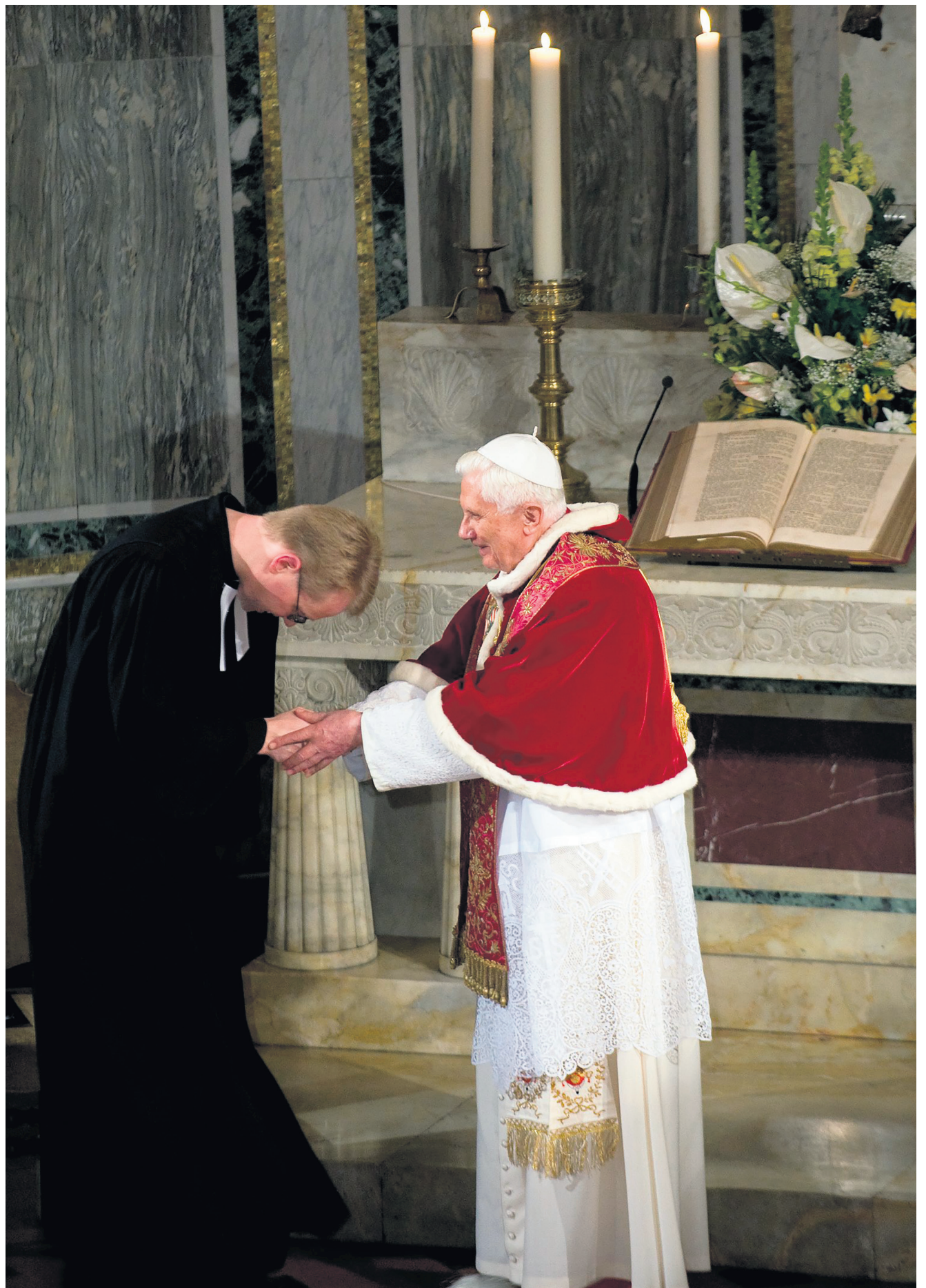
Niemand vermoedde destijds dat de bescheiden geleerde, ‘een stil water met diepe gronden’, later paus zou worden. Toen dat gebeurde, raakten gaandeweg ook gelovigen in de traditie van de Reformatie ervan overtuigd dat deze man terecht een gezaghebbend vertegenwoordiger was van de christenheid. Waar velen geloof en Kerk vooral associëren met wat mag en wat niet mag, sprak hij vooral positief over het Evangelie van Jezus Christus – eenvoudig en diep.

Zijn overdenken en verlangen is overgegaan in zien. Ons rest het herdenken en herlezen. In grote dankbaarheid

In de publieke discussie is het gedachtegoed van de zogeheten ‘pantserkardinaal’ en ‘conservatieve’ paus vaak geplaatst tegenover dat van de briljante progressieve theoloog van weleer. Puchingers interview laat zien hoe onterecht dat is, en illustreert ook waarom orthodoxe protestanten zich zo in Ratzinger herkenden.

PROFETISCH

Hij was vertrouwd met Maarten Luther en typeerde de Reformatie als een beweging die is geïnspireerd door een persoonlijke ontmoeting met het Evangelie. Hij hechtte grote waarde aan de Schrift en benadrukte dat het echte oecumenische gesprek verschillen niet verdoezelt, maar verheldert. Ook

De lutheraanse dominee Jens-Martin Kruse begroet paus Benedictus tijdens een oecumenische gebedsviering in de Duits-lutherse kerk in Rome, maart 2010. | Foto: CNS - Alessia Giuliani, Catholic Press Photo

verwoordde hij precies waar het vandaag nog wringt tussen Rome en de Reformatie: niet in de rechtvaardiging van de goddeloze, maar in de kerkleer en de mariologie. Ronduit profetisch was Ratzinger echter over de toekomst van het Westen. Hij voorzag een Kerk die steeds kleiner wordt. Een sterk afnemende invloed van het geloof op de samenleving. Desondanks was hij hoopvol, omdat hij ook tekenen zag dat de intensiteit en zuiverheid van het geloof zouden toenemen bij hen die Christus belijden. Aldus Ratzinger in 1965. Zijn keuze voor de naam Benedictus maakte deze gedachte veertig jaar later tot de dragende grond onder zijn pontificaat: missiegebied Europa moest worden teruggeroepen tot de vroomheid en eenvoud van haar christelijke wortels. Bestuurlijk gezien was Benedictus XVI zwak. Hij leek niet goed om te kunnen gaan met het rumoer rond de vermeende belediging van Mohammed in Regensburg in 2006 en rond het breder toelaten van de Tridentijnse Mis. Ook bleef omstreden in elke mate hij erin slaagde een einde te maken aan het mechanisme van toedekken van seksueel misbruik door geestelijken. Sommigen zullen dit verbinden met Ratzingers gebrek aan managementkwaliteiten. Als gereformeerd theoloog kijk ik ook met een schuin oog naar de inhoud. Protestanten staan schuldig door hun verdeeldheid. Op zijn beurt laat de manier waarop Rome de zichtbare eenheid van de Kerk benadrukt, te weinig ruimte voor de gebrokenheid van het instituut. Daardoor is er de neiging kritiek af te doen als een aanval op het Evangelie en de onfeilbare Kerk. Het is extra lastig open verantwoording af te leggen.

OPEN BRIEF

Hoe dit ook zij, in 2010 mondde de crisis rond het seksueel misbruik op Malta uit in pauselijke tranen over de slachtoffers en over een Kerk “die is gewond door zonden”. Benedictus XVI toonde hiermee de weg naar verandering: in verootmoediging en berouw, bij de Heer alleen. Hierin lag zijn kracht: in de actuele verwoording van het Evangelie door het door en door kennen van de Schrift, de traditie én het leven. Dit komt schitterend tot uitdrukking in zijn drie encyclieken over de liefde (2006), de hoop (2007) en de waarheid (2009). De eerste encycliek, *Deus Caritas Est*, maakte ook onder protestanten al zo veel los dat publicatie van de tweede bij het *Nederlands Dagblad*, waar ik toen werkte, de vraag opriep wat ermee te doen. Ik schreef een open brief, waarin ik mijn getroffenheid en ontroering met *Spe Salvi* onder woorden bracht. Tegelijk stak ik – geheel in de geest van Ratzinger – meningsverschillen niet onder stoelen of banken. Twee maanden later arriveerde bij de gereformeerde krant een brief van geschept papier met een pauselijk watermerk van nuntius François Bacqué. Hij dankte zeer voor deze uitdrukking van geloofsverbondenheid en

deelde mee dat het betreffende artikel met Italiaanse vertaling naar de paus was verzonden. Dit gebeuren was illustratief voor de veranderde verhoudingen tussen katholieken en orthodoxe protestanten, ook in het vaak gepolariseerde Nederland. De leegloop van de Kerk raakt alle christengelovigen en dringt ons tot bezinning. Als dan ‘zelfs’ de paus van Rome gaat benadrukken dat het in het geloof niet gaat om macht, het getal of om aanpassing aan het moderne, maar om luisteren naar de Heer, bijbellezen en goed doen, dan helpt dat verder.

Zijn kracht was de actuele verwoording van het Evangelie door het door en door kennen van de Schrift, de traditie én het leven

Ratzingers driedelige *Jezus van Nazareth* (2007-2012) werd een enorm succes, ook onder protestanten. Dat had te maken met het feit dat hij hierin zijn pauselijk gezag thuishield en zijn gedachten ter overweging aanbood. Maar vooral met de inhoud van de boeken, waarin Schriftstudie, dogmatiek, meditatie en preek zich in een adembemende balans bevinden en historisch-kritisch onderzoek een waardevolle, maar beperkte plaats wordt toebedeeld. Stap voor stap loopt Ratzinger de momenten in Jezus’ leven door en bespreekt hij de relevante bijbelpassages. Nu eens haalt hij historische of sociologische informatie aan, dan weer gaat hij in gesprek met een kerkvader. En steeds trekt hij lijnen vanuit de andere evangeliën en de Schrift om de kern te laten uitkomen. De intensiteit van het beeld dat Ratzinger in de loop van zijn leven van de Heer heeft gekregen – het is fascinerend. Zijn overdenken en verlangen is overgegaan in zien. Ons rest het herdenken en herlezen. In grote dankbaarheid. ●

Koert van Bekkum is hoogleraar Oude Testament aan de Evangelische Theologische Faculteit Leuven en de Theologische Universiteit Kampen.

column

ANDRIES KNEVEL

Schrijver en radiopresentator; maakt voor *Katholiek Nieuwsblad* en *Groot Nieuws Radio* een podcast over katholieken en de Bijbel

JEZUS EN JOSEPH

In 1975 bestudeerde ik voor mijn tentamen Nieuwe Testament het commentaar van Rudolf Schnackenburg op Paulus’ brief aan de Kolossenzen. Ik vond het mooi en inzicht gevend, maar weet nog wel dat ik het als jongeling lang niet in alles met deze eminente geleerde eens was. Ik denk bijvoorbeeld aan Kolossenzen 2,14. Of ik destijds wist dat deze exegeet katholiek was, weet ik eerlijk gezegd niet meer. Ik denk van niet. In de jaren daarna ben ik hem vergeten, maar zie: vele, vele jaren later kwam ik hem weer tegen in het boek van Joseph Ratzinger / Benedictus XVI over Jezus van Nazareth. En het verheugde me, dat ik inmiddels een medestander in de paus had, want in de eerste pagina’s van zijn eerste Jezusboek gaat de paus juist het gesprek aan met deze theoloog. Met verwerking van de historisch-kritische methode, pleit de paus met veel kracht tegen het onderscheid dat Schnackenburg en velen met hem maken tussen de “historische Jezus” en de “Christus van het geloof”. Wie verder leest, ziet dat dit de rode lijn van het betoog van de paus is. We hebben Christus niet ‘opgehemeld’, om het wat oneerbiedig te zeggen; Jezus dient zichzelf aan als een historische persoon, zowel in zijn aardse bediening als in het tijdperk na de verrijzenis met een verheerlijkt lichaam. Toen ik Benedictus’ alom bejubelde boeken over Jezus las, vroeg ik me eerlijk gezegd wel af voor welk publiek hij die geschreven heeft. Ik herinner me dat ik toen al tegen de fans zei, dat ik me afvroeg of iedereen wel wist wie Schnackenburg was. Maar dit terzijde. De boeken werden dus ook in protestantse kring met veel waardering gelezen, omdat Ratzinger, als ik hem zo ook mag noemen, niet heenging om de vragen die voortkomen uit het historisch-kritisch onderzoek. Hij verwerkte die op een oorspronkelijke manier, waardoor hij een nieuw, klassiek perspectief op Jezus gaf. Zeer veel waardering dus voor deze arbeid van de paus. En dat bleef niet onopgemerkt, want hij wordt met ere genoemd in het nieuwe protestantse standaardwerk over systematische theologie, *Christelijke Dogmatiek*. Hoogleraren Van den Brink en Van der Kooi schrijven dat Ratzinger een “fraai voorbeeld geeft van hoe het anders kan”, tegen het uitspelen van de ‘historische Jezus’ tegen de ‘Christus van het geloof’. Want Ratzinger heeft een goede poging gedaan om in de christologie de leer van de Kerk en de moderne theologische inzichten op organische wijze te verbinden. Wanneer ik aan paus Benedictus XVI denk, denk ik dus vooral aan zijn boeken over Jezus. Daarmee verwierf hij zich in protestantse kring een plek. Dat hij veel meer heeft geschreven en van grote invloed is geweest op veel andere terreinen, is ons wel bekend en wordt zeker gewaardeerd, maar staat toch iets verder van ons af. Ik denk met groot respect aan deze bescheiden geleerde man terug. Hij is voor de wereldkerk van grote betekenis geweest.

interview

Evolutie, geen revolutie: ‘Joseph Ratzinger wilde de Kerk innerlijk vernieuwen’

DOOR FRANCESCO PALONI

Stephan Horn (88) is een van de weinigen die hem persoonlijk kenden als professor, bisschop, kardinaal én paus. De Duitse priester en theoloog denkt met dankbaarheid terug aan Joseph Ratzinger. “Hem ontmoet te hebben, is een van de grootste genades van mijn leven geweest.”

Paus Benedictus XVI in 2011 in Erfurt. | Foto: CNS - Frank Augstein, Reuters

Het is 1970 als een jonge Stephan Horn voor het eerst kennis maakt met zijn toekomstige professor. Hij is naar de Universiteit van Regensburg gekomen om Joseph Ratzinger te vragen hem te begeleiden bij zijn habilitatie. “Hij vroeg mij bij wie ik was afgestudeerd. Dat was bij een van zijn grootste tegenstanders, die zelfs had geprobeerd te verhinderen dat hij professor zou worden. Dit was voor Ratzinger helemaal geen probleem. Ik was verbaasd over zijn reactie, maar juist dit gaf zijn persoonlijkheid weer: hij stond open voor iedereen.”

Ratzinger had volgens Horn een opmerkelijke stijl van lesgeven. Die werd gekenmerkt door het feit dat hij zijn studenten innerlijk wilde raken. “Hij was blij wanneer we geen aantekeningen meer maakten en niet meer schreven. Dan had hij zijn doel bereikt: ons te raken in onze geesten en harten. Dit maakte van hem een echte gids in het geloof voor vele studenten. Hij was zeer geliefd onder zijn leerlingen. Hij was een eenvoudige man,

die geen eisen stelde en op zijn tijd ook van een goede grap hield.”

Er volgt een intensievere samenwerking. In 1972 vraagt Ratzinger hem om zijn assistent voor studiezaken te worden in Regensburg. Horn wordt, samen met een ander, Ratzingers rechterhand en helpt hij afstuderende studenten en seminaristen. Dit duurt tot 1977, het jaar waarin Ratzinger benoemd wordt tot aartsbisschop van München en Freising.

GROTE VRIJHEID

Aan het einde van deze periode richt Ratzinger de *Schülerkreis* op, een gezelschap van oud-leerlingen. Zij komen voortaan jaarlijks met hem bijeen om over kerkelijke thema's te discussiëren. Horn wordt lid en is er vanaf de eerste ontmoetingen bij. Uiteindelijk wordt hij zelfs voorzitter. “Door de jaren heen zijn we vooral contact blijven houden in het kader van de *Schülerkreis*. Dit maakte het mogelijk om elkaar jaarlijks te zien.”

Horn leert Ratzinger ook kennen als befaamd theoloog. “Het was een grote eer om onder zijn hoede af te mogen studeren. Wij hebben zeer veel gediscussieerd over verschillende thema's. Als leraar gaf hij zijn studenten grote vrijheid. Wij waren allen onder de indruk van hem. Hij was een man van de Kerk en een groot theoloog. Hij heeft onze theologische horizon geopend en verbreed.”

“Dialogo was voor hem wezenlijk”, zegt Horn. “Ook met mensen die andere meningen en opvattingen hadden. Dit was voor hem nodig om zijn theologische visie te ontwikkelen. Hij wilde geen zaken veranderen, maar verdiepen, door uit te gaan van de Heilige Schrift en door de koers te volgen van het Tweede Vaticaanse Concilie. Hij wilde een nieuwe interpretatie van de Schrift, niet alleen op universitaire of intellectuele wijze, maar op een meer contemplatieve wijze. De universitaire theologie was noodzakelijk voor hem, maar hij wilde die meer geestelijk maken. Daarnaast wilde hij niet dat wij alleen zijn theologie bestudeerden. Ook wilde hij niet een soort ‘Ratzingerschool’ oprichten. Hij wilde een weg voor ons openen. Dit gaf blijk van zijn grote nederigheid.”

POSITIEVE DIALOOG

In 1981 benoemt paus Johannes Paulus II Ratzinger tot prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer. Horn heeft dan nog steeds af en toe contact met hem. “Als prefect heeft hij altijd geprobeerd oplossingen te zoeken mét zijn tegenstanders. Hij deed dit niet alleen door middel van een commissie, zoals je zou verwachten gezien zijn functie, maar door te zoeken naar een persoonlijke dialoog. Hij probeerde degene die een andere visie had, te betrekken in een positieve dialoog, om zo tot een oplossing te komen.”

Als kardinaal Joseph Ratzinger in 2005 tot paus wordt verkozen, constateert Horn een bepaalde evolutie in diens beleving van zijn ambt. “Vanaf het moment dat hij paus werd, heb ik kunnen zien dat hij steeds meer een vaderschap ontwikkelde. Hij heeft zich vader gevoeld van alle mensen en wilde hun nabij zijn. Hij wilde een gids zijn in het geloof en de mensen daarin inleiden. Het geloof moest volgens hem persoonlijk, vreugdevol en bewust zijn.”

Volgens Horn had Ratzinger een profetische visie op de situatie van de Kerk. “Hij zag zeer snel in dat het geloof in Europa en de wereld in de toekomst niet meer vanzelfsprekend zou zijn. Het christendom zou in het Europa van de toekomst worden beleefd door een kleine groep gelovigen.”

'Zijn emeritaat was geen verwijdering, maar een nieuwe vorm om in het hart van de Kerk aanwezig te zijn'

Op 25 december 1969 spreekt Ratzinger bij de afsluiting van een reeks lessen via de radiozender Hessischer Rundfunk over de toekomst van de Kerk: "Uit de tegenwoordige crisis zal een Kerk tevoorschijn treden die veel verloren heeft. Ze zal klein worden en in vele opzichten helemaal opnieuw moeten beginnen. Veel gebouwen uit de tijd van de hoogconjunctuur zal ze niet meer kunnen vullen. Met het getal van haar aanhangers zal ze ook veel voorrechten in de maatschappij verliezen."

WEDERGEBOORTE

Ook spreekt Ratzinger over de mens, die zijn gevoel voor God totaal verloren zal hebben. Hierdoor zal hij in een geprogrammeerde wereld leven die beheerst wordt door "onbeschrijfelijke eenzaamheid". "Als God hun totaal ontvallen is, zullen ze ervaren hoe totaal en verschrikkelijk arm ze zijn." Het worden, zegt hij, zeer zware tijden voor de Kerk, waarbij men rekening moet houden met "enorme schokken".

Desondanks toont Ratzinger zich hoopvol: hij spreekt van een wedergeboorte, een nieuw begin. De Kerk zal opnieuw beginnen. "Ze zal geloof en gebed weer als haar eigenlijke middelpunt erkennen." De mensen zullen "de kleine gemeenschap der gelovigen als iets geheel nieuws ontdekken. Als een verwachting, die hen raakt, als een antwoord, waarnaar ze in het verborgene steeds gevraagd hebben". De Kerk "zal opnieuw bloeien en voor de mensen zichtbaar worden als het huis dat hun leven geeft en hoop over de dood heen."

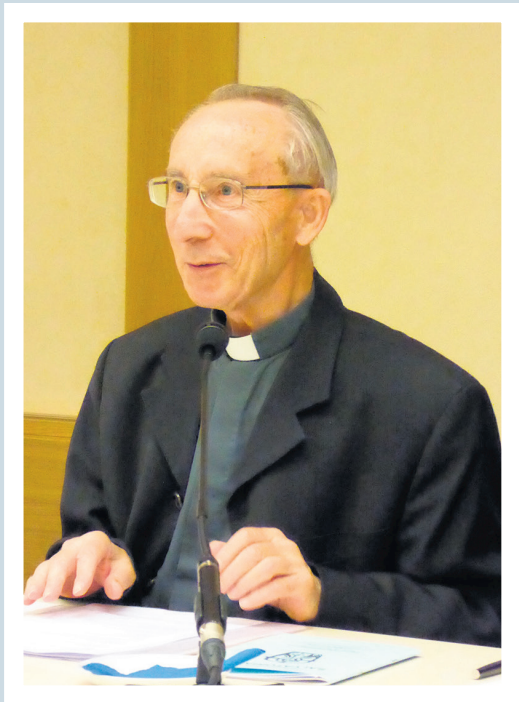
Horn: "Een van zijn belangrijkste speerpunten tijdens zijn pontificaat was dat hij een innerlijke vernieuwing van de Kerk wilde. Een oppervlakkig beleefd geloof zou hierbij niet voldoende zijn, het moest een levend en overtuigd geloof zijn. Hierbij moest het geloof of de kerkelijk leer niet veranderen, maar er moest meer diepgang komen. Hij wilde een evolutie, geen revolutie."

Zijn beslissing om terug te treden als paus was een belangrijk moment, zegt Horn: "Hij heeft deze moedige beslissing genomen na een lange tijd van onderscheiding, van minstens een of twee jaar. Een herder moet moedig zijn. Hij voelde zijn krachten afnemen en beseftte dat de Kerk voor zeer grote uitdagingen stond.

Daarnaast wilde hij zich richten op het gebed. Hij is altijd een man van gebed geweest en heeft zo de Kerk willen ondersteunen. In de laatste jaren van zijn leven heeft hij intens meegeleefd met de Kerk en volgde hij alle ontwikkelingen op de voet. Het emeritaat is dus geen verwijdering geweest, maar een nieuwe vorm om in het hart van de Kerk aanwezig te zijn. Hij hield van de Kerk en heeft er zijn hele leven aan toegewijd." Horn koestert nog één grote wens: "Ik hoop dat deze grote theoloog en man van de Kerk snel tot kerkleraar zal worden benoemd." ●

Wie is Stephan Horn?

Stephan Otto Horn wordt op 7 september 1934 in Isny, Duitsland geboren. In 1954 treedt hij in de Societas Divini Salvatoris, de paters salvatorianen, en wordt in 1960 in Passau tot priester gewijd. Van 1972 tot 1977 was hij persoonlijk assistent van professor Joseph Ratzinger aan de Universiteit van Regensburg. Tussen 1981 en 1986 was hij hoogleraar theologie in Augsburg en tussen 1986 en 1999 doceerde hij fundamentele theologie in Passau. Ook was hij woordvoerder en voorzitter van de Schülerkreis van Joseph Ratzinger/paus Benedictus XVI.

Stephan Horn | Foto: Dr. Michael Hofmann

column

PATER HUGO
Kluizenaar te Warfhuizen
Zie www.beslotentuin.nl.

PAPOLATRIE, NOT FOR ME!

Ik ben katholiek geworden toen ik in de puberteit zat, en op die leeftijd doe je dingen *helemaal* of *helemaal niet*. Ik deed het *helemaal*. Slechts één gevoel nam ik bij mijn explosieve emigratie uit Calvinistan deels mee: een gezonde achterdocht jegens de verafgoding van de paus (papolatrie). Relieken, sacramentsprocessies, miraculeuze Mariabeelden, varkenskoppenveilingen ter ere van Antonius Abt: allemaal top. Meer van dat graag. Wanneer echter vroeger op paaszondag al mijn medeseminaristen bij het Urbi et Orbi met glazige ogen knielden voor de tv, vroeg ik mij oprecht af of de zusters van het Kostbaar Bloed (die daar het huishouden deden) soms xtc in de soep hadden gegooid. Begrijp me goed: ik heb het grootste respect voor het leergezag, daar gaat het niet om. Ik word er alleen niet sentimenteel van. Gezag is in deze gebroken wereld noodzakelijk maar vervelend. Het pauselijke gezag is het hoogste gezag op aarde. Daaruit volgt automatisch dat het ook hoogstnoodzakelijk en meestal hoogst vervelend is. Daarbij behoort het tot de oudste tradities van de Kerk om het zo slecht mogelijk uit te oefenen. Er zijn uitzonderingen op de regel, maar de meesten die het tot het Petrusambt schopten, kozen ervoor ófwel een slecht bestuurder ófwel een slecht christen te zijn. De heiligen onder hen stortten de Kerk nogal eens in een schier onbedaarlijke chaos met soms enorm geestelijk lijden tot gevolg, hoe heilig ze verder ook waren (denk aan Celestinus V, alle heilige Piussen behalve de eerste en de absolute kampioen Paulus VI). Aan de bestuurders onder hen danken wij dan weer veel goeds waarvan wij mogen genieten, maar beste mensen waren het meestal niet. Griezels zelfs, nogal eens, als we eerlijk zijn. God schrijft recht op kromme lijnen en zo. Om een lang verhaal kort te maken: papolatrie, *not for me*.

En toen kwam Benedictus XVI. Ik was betoverd. Ten eerste de overduidelijk oprechte *nederigheid* van die man. Na het knetterende zelfvertrouwen van Johannes Paulus II (waarvoor alle achting, daar niet van), was zijn bescheiden warmte balsem voor mijn ziel. Toen hij ook nog eens het dwaze (maar taaie) verbod op de traditionele liturgie ophief, hing ik een foto van hem in de kamer. Verder hadden we eindelijk eens een paus die niet alleen de wijsheid ambtelijk *vertegenwoordigde*, maar ook *belichaamde* en er een tafel van aanrichtte waaraan wij mochten feesten. Encyclieken die nu eens niet voortdurend over controversiële onderwerpen gingen, maar over de kern van wat Christus ons gegeven heeft, en dat met een grote, verstilde diepgang. Alles wijst erop dat hij een slecht bestuurder was, maar hij was een vader, en hij besmette mij met papolatrie. Gelukkig ben ik ondertussen geheel hersteld, maar ik ben toch dankbaar die ervaring tenminste eenmaal te hebben gemaakt.

essay

Wie gelooft is nooit alleen De diepe hoop van Joseph Ratzinger

DOOR **ANDRÉ ROES**

Tijdens zijn leven maakte Joseph Ratzinger donkere tijden mee, binnen en buiten de Kerk. De christelijke hoop verloor hij echter nooit. “Het is altijd Advent.”

In het jaar van zijn terugtreden herinnert paus Benedictus XVI zich de opening van het Tweede Vaticaans Concilie, waarvoor hij als jonge theoloog was uitgenodigd. Ik denk eraan terug, zegt hij, met nuchtere, deemoedige vreugde, omdat de Kerk de ervaring van de zonde kent. De vreugde komt voort uit het geloof zelf, maar toen de zwakheid en de zonde zich van de Kerk hadden meester gemaakt, kreeg men soms de indruk dat “de Heer slaapt en ons vergeten heeft”.

In *Laatste gesprekken*, een lang interview met Peter Seewald, stelt Benedictus vast dat onze agnostische en relativistische cultuur steeds intoleranter wordt tegenover het christendom. Het christelijke zal steeds meer uit de openbaarheid verdwijnen. Christenen krijgen dan een grotere verantwoordelijkheid. De Kerk zal op een andere manier aanwezig moeten zijn. In zijn eerdere gesprekken met Seewald in 1996 laat dan nog kardinaal Ratzinger zich verrassend open en vrij uit over de toekomst van de Kerk: de Europese volkskerk is voorbij, maar het is aanmatigend al een nieuw kerkmodel te ontwerpen, al zal het om een minderheidskerk gaan. Een soort “christelijke kibboetsen in Duitsland”?, vraagt Seewald. “Waarom niet? Dat zal moeten blijken”, is het antwoord. Bezorgdheid, ja, maar geen wanhoop.

TEGENKRACHT

De Kerk wordt door haar vijanden graag als achterlijk voorgesteld en onschadelijk gemaakt door spot of onverschilligheid. Is zij een relict uit vroeger tijden, of is zij bezig aan een *comeback*, vooral buiten Europa, voor wie het wil zien?

In zijn vele audiënties wijst Benedictus altijd op het belang van boete doen, opnieuw beginnen en bekering, vooral voor priesters. Al bevindt de Kerk zich in crisis door massale geloofsafval, interne strijd en misbruikschandalen, dan nog is Christus blijvend bij haar: zij wordt in laatste instantie niet door mensen gedragen. De eerste christelijke gemeenten groeiden in tijden van vervolging, de eerste pausen waren martelaren, benadrukt Benedictus.

“De Kerk maakt het heel goed, want zij lijdt veel”, zei paus Paulus VI eens. Achter deze paradox zit een sterk aanvoelen dat de Kerk in gevaar is als zij alleen maar

Er zijn mensen nodig, stelde paus Benedictus, die innerlijk gegrepen zijn door het christendom en het beleven als geluk en hoop: de echte hervormers van de Kerk waren zulke heiligen. | Aquarel: Paul van Dongen - paulvandongen.com

Ik was een medewerker van de waarheid, zegt Benedictus, en de waarheid is God, een persoon

triomfen kent: zonder lijden geen christendom. In Marcus 13 verkondigt Christus de Blijde Boodschap, maar die gaat gepaard met vervolging en valse profeten. Zijn leerlingen zullen onderwerp van haat worden, en Christus zal worden gekruisigd als een booswicht. Maar de twijgen van de vijgenboom, zegt Hij, worden al zacht en beginnen uit te botten. De zomer is nabij. “Hemel en aarde zullen voorbijgaan, maar mijn woorden zullen niet voorbijgaan”: dat staat er óók. **Het is vreugdetaal.**

Benedictus en zijn voorganger Johannes Paulus II overleefden godslasterlijke regimes, ideologieën die zich tegen de mens hadden gekeerd. Voor beide grote pausen was en bleef de Kerk een tegenkracht, bron van menselijke waarden, puttend uit een waarheid

die een onverwoestbare bevrijdende kracht vertegenwoordigt. In 1982 roept Johannes Paulus II de Oost-Europese landen, die gebukt gingen onder de atheïstische leugen van het communisme, hartstochtelijk op om weer zichzelf te worden: sta op, ontdek uw afkomst, leef weer vanuit uw wortels! Ratzinger is er diep door getroffen.

Of het nu door nationaalsocialisme, communisme of een doorgeschoten liberalisme komt, waar God van de horizon verdwijnt, is de waardigheid van de mens in gevaar. Daar moet de Kerk zich verzetten tegen de waan van de tijd. Ik was niet uit op bijval, zegt de oude Benedictus. De boodschap van Christus in de wereld is “ook een schandaal, begonnen met Christus zelf”.

Benedictus’ stijl is heel anders dan die van zijn voorganger. Hij begint zijn ambt als “een eenvoudige en bescheiden werker in de wijngaard van de Heer”, die steeds herhaalt: wie gelooft is nooit alleen. Je bent in gezelschap van God, van Christus, van de grote heiligen van vroeger en van nu. Christus oriënteert ons, Hij is het middelpunt van de geschiedenis. De encycliek *Deus Caritas Est* verwijst naar het voorbeeld van de heiligen, naar het grootste licht dat Maria is geweest. In de Eucharistie is Christus steeds opnieuw aanwezig en nabij: wie gelooft is nooit alleen.

Het geloof vraagt veel van ons, maar het is nooit negatief of dwingend. Het bevrijdt en geeft vreugde. De Kerk is in de wereld, en dat is haar aan te zien: zij draagt de zonden van die wereld met zich mee. Maar zij is niet ván de wereld. Om niet te bezwijken voor cynisme en wanhoop moeten wij erop vertrouwen, zegt Benedictus’ opvolger Franciscus, dat de Heilige Geest op de Kerk rust. Hij zorgt ervoor dat zij hoop en vreugde blijft verkondigen, de Blijde Boodschap, ook in tijden van crisis.

Christenen zijn adventsmensen, die geloven in die Blijde Boodschap, schreef de jonge Ratzinger in 1965. Adventsgeloof betekent niet dat de wereld is verlost. Dat is zij zeker niet. Maar zij staat nu “onder de barmhartige liefde van God”. Hij draagt de geschiedenis, ook in ons persoonlijk leven. Maar om Hem te vinden, moet je Hem wel tegemoet willen gaan, zegt

Ratzinger. God is aanwezig, hoe verborgen ook. Blijf verlangen, “het is altijd Advent”. Adventsmensen zijn mensen van de hoop, in de Kerk en in alle menselijke relaties.

De heilige Bonaventura had grote invloed op de theoloog Ratzinger. Hij vergeleek de beweging van de hoop eens met de vlucht van een vogel. Die moet zijn vleugels zo breed mogelijk spreiden en al zijn kracht aanwenden om op te stijgen en te vliegen. De Kerk kan niet zonder vreugde, niet zonder hoop. Zij is dynamischer dan je denkt, er gebeuren in de Kerk altijd weer nieuwe dingen, benadrukt Benedictus. En inderdaad. Zo besloot kardinaal Léger, de aartsbisschop van Montreal, op zijn 63e jaar zijn ambt op te geven. Hij vertrok naar Kameroen, om twaalf jaar lang als eenvoudig priester tussen de melaatsen te werken. Tijdens een van zijn laatste reizen zocht Benedictus hem in één van die lepra-oorden op. De media registreerden het nauwelijks. Wie geen oog heeft voor de vreugde en de barmhartigheid van het Evangelie, ziet hier niets.

BARMHARTIGHEID

In 2007, bij zijn bezoek aan Sao Paulo, doorbrak Benedictus het protocol en sprak lang met dakloze en drugsverslaafde jongeren. Hij omarmde hen, sprak hen moed in en liet hun merken dat zij belangrijk voor hem waren. De barmhartigheid is het wezen van de boodschap van het Evangelie, zij is de naam van God zelf, zei Benedictus in 2008.

Wij hebben mensen nodig, stelt hij, die innerlijk gegrepen zijn door het christendom en het beleven als geluk en hoop. De echte hervormers van de Kerk waren zulke heiligen, voegt hij eraan toe. In 2005 sluit hij *Deus Caritas Est* af met een gebed tot Maria. Zij heeft aan de wereld het goddelijke, ware licht geschonken waarop de Kerk moet vertrouwen. De Kerk kent vele problemen, conflicten, pijndosiers. In onze mediacultuur, die emotie cultiveert, die aanklaagt en plaatsen van strijd opzoekt, is men vrijwel doof geworden voor de woorden van haar stichter. Maar het woord van het Evangelie “kan nooit on gezegd blijven en nooit onbelangrijk worden”. Daarvoor heeft Benedictus gewerkt. “Want als wij Jezus niet meer kennen, dan is de Kerk aan haar einde gekomen.”

De Kerk moet ons leren het goede te doen. Zij stelt hoge eisen én troost ons. Maar voor alles moet zij de vreugde verkondigen. De engel groet Maria, en alle mensen, met een bevrijdend woord: de Heer is met u. Wij zijn niet meer alleen. Laat zelfs de bergen juichen, roept Jesaja.

Terugkijkend op zijn pausschap zegt Benedictus in 2016: ik heb mijn dienst gedaan. Was u een hervormer of een behouder, wil Seewald weten. Men moet beide doen, antwoordt hij. Ik was een medewerker van de waarheid, zegt Benedictus, en de waarheid is God, een persoon. Ik leef “in het bewustzijn dat ons hele leven toegaat naar een ontmoeting met Hem”. “Geloven”, zegt Benedictus in 2013 aan het einde van zijn pausschap, “is niets anders dan in de nacht van de wereld Gods hand aanraken en zo – in stilte – het Woord horen, de Liefde zien.” ●

“Wie voor de Eucharistie kan knielen, wie het Lichaam van de Heer ontvangt, kan niet nalaten in het dagelijks leven aandachtig te zijn voor onwaardige situaties van de mens en kan zich als eerste buigen naar hen die in nood zijn, kan zijn brood breken met degene die honger heeft, zijn water delen met wie dorst heeft (...). In elke persoon zal hij deze zelfde Heer kunnen zien die niet gearzeld heeft zich helemaal voor ons en voor ons heil te geven.”

Paus Benedictus XVI (1927-2022)

